BIANCHINI, AMADEUS

Sörmländska socknar : gårdar, byar, herresäten, kyrkor och deras minnen. : [Saml. 1]: h. 1 : Gnesta, Ytter-Enhörna, Björkvik

Gullberg
1917

EOD - Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 12 europeiska länder!

Tack för att du väljer EOD!
Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400- till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

■ Få samma utseende och känsla som med originalet!
■ Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
■ *Sök:** Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
■ *Klipp & klistra:** Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).
*Ej tillgängligt i varje e-bok.

Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken.
■ Villkor för användning: https://books2ebooks.eu/csp/sv/nls/sv/agb.html

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 40 bibliotek från 12 europeiska länder denna service.
Sök böcker tillgängliga för den här tjänsten: https://search.books2ebooks.eu
Mer information finns tillgängliga via https://books2ebooks.eu boken.

NDSKA
NAR

1-2a*

CHINI

ULM
-49

AMADEUS BIANCHINI

Sörmländska socknar

BYGDESKILDRINGAR

FÖRSTA HÄFTET

GNESTA · YTTER=ENHÖRNA · BJÖRKVIK

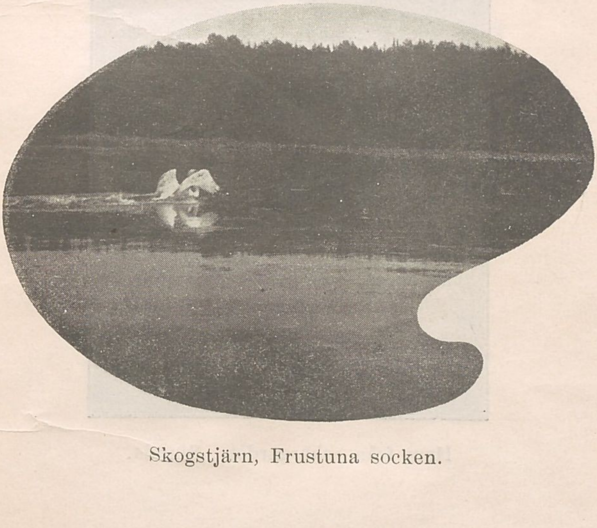
OBS.! DE ELEGANTA ILLUSTRATIONERNA

C. L. GULLBERGS FÖRLAG

Pris 2: 50

AMADEUS BIANCHINI

SÖRMLÄNDSKA SOCKNAR

Skogstjärn, Frustuna socken.

FÖRSTA SAMLINGEN

Hem från »skärgärdet», Sjunda.

AMADEUS BIANCHINI

SÖRMLÄNDSKA SOCKNAR

GÅRDAR BYAR HERRESÄTEN
KYRKOR OCH DERAS MINNEN
BYGDESKILDRINGAR
• ILLUSTRERADE AV FÖRFATTAREN •

FÖRSTA SAMLINGEN

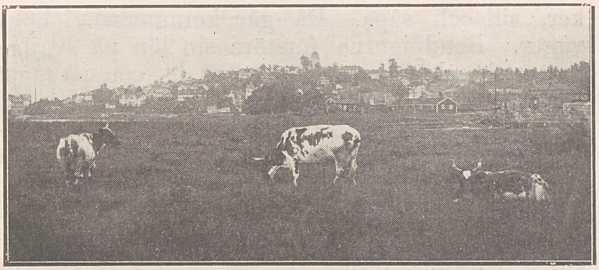
C. L. GULLBERGS FÖRLAG
STOCKHOLM

STOCKHOLM
O. L. SVANBÄCKS BOKTRYCKERI 1917

FRÅN GNESTA TILL SJUNDA

Ulvsundet, sjön Yngen.

Vem har inte hört talas om Gnesta? En liten pittoresk plats vid en skogklädd sjö. Sjön var åtminstone fordom skogklädd, fastän skogen nu har glesnat. Men vattnet är lika blått som fordom, och Frustuna kyrka speglar sig lika vit som fordom i Frösjöns böljor, och rastlöst som ständigt är livet på det lilla stationssamhällets enda farbara gata. Ty vägar föra dit från öster och väster, norr och söder, och var morgon komma bönderna in med skramlande mjölkkärl, som avlastas vid mjölkcentralen för att sedan distribueras in till huvudstaden och inbringa snart sagt de enda kontanter, som bonden erhåller till avlöning åt tjänare samt till kommunal- och kronoskatt. Fordom fanns där ett andelsmejeri, men det har skattat åt förgängelsen som mycket annat under dessa krigets år. Kommer man en marknadsdag, kan man få se ett brokigt folkliv. Då komma bönder, bönder långväga, åkande med grisar och kalvar i burar på kärrorna eller gående ledande med nötboskap. Då äro salustånd uppslagna på torget och handelsbodarne fullpackade av folk, som skola köpa kaffe och soc-

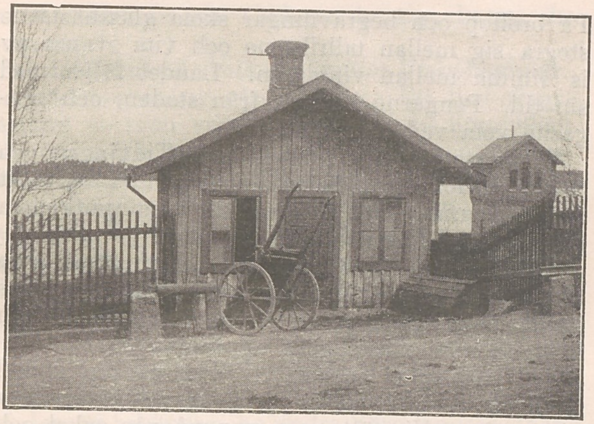
ker, sill och såpa. Då går kommersen i höga vågor. Bondpigorna förstöra sin lön på svajiga hattar, bondpojkarne kanske på öl, och på tåget till Södertälje fraktas många kappsäckar med klingande tombuteljer för att mot kvällen hemföras tunga och avge dova, kluckande ljud, då de stöta mot något föremål.

Backigt är Gnesta. Halva samhället ligger på ett berg mot norr, högt och blåsigt. Små gamgaldags trähus, färdiga att blåsa bort, då nordan kommer svepande över Klemmingen och Frösjön. Den hade en mil att ta sats på, så den bör nog ha farten inne, då den uppnår Gnesta. Men husen ha stått emot många stormar och ligga där så tysta, som om inga sådana funnes.

I Gnesta ha förtjänats pengar. Handlande och källarmästare ha förtjänat millioner. Men det var i de gamla goda tiderna, som det heter.

Nu har Gnesta fått vattenledning och ett avstubbat vattentorn, som synes milsvitt omkring.

Vi taga Gnesta till utgångspunkt för en utflykt. Vi ha hört talas om en kronopark. Den vilja vi se ett tag. Vi knoga oss upp för en backe, som leder tvärs genom samhället. Det är hett, vi orka ej upp i ett tag. Vi gå in i bröderna Lundkvists bageri och begära en läskedryck, åtföljd av ett par välsmakande bakelser. Man kan verkligen baka sådana i Gnesta också; det kanske en järnvägsresande knappast trott. Men man kan nog följa med sin tid även i småsamhällena. På en hylla beundra vi en hel massa glassformar. Men sådant förtäres väl inte av bönderna heller? Vi ha ju ett gammalt ordspråk: kaviar för bönder. Misstag, mitt herrskap!

Arresten invid järnvägen.

»Skräpiga hörnet» (Annonstavlorna).

På bröllop och begravningar skola glasshästarne stegra sig mellan tallrikarne och vita svanar av is simma mellan vinglasen. Landet följer med sin tid. Pengarne komma från staden, och pengarne veta vad som skall vara.

Vi kasta ett öga i Stockholms-Tidningen och Social-Demokraten, då en av herrarne Lundkvist artigt kommer och räcker oss det nyutkomna numret av Södermanlands Nyheter.

Tidningsläsning är intressant, och glassformarna tilltala oss avgjort i sommarvärmen, emedan deras hårda metallgans ge en föreställning om is och kyla, men vi måste göra uppbrott.

Till sist ta vi backen. Vilken vacker utsikt! Nedanför oss sjön och järnvägsviadukten över Sigtunaån. Vi sätta oss upp på vår cykel och cykla gatan fram mellan villor och lövträd. Det är ju riktigt idylliskt och gatan löper nu, sedan den svängt om hörnet, parallellt med ån, som vi se skymta fram mellan villorna. Så ta vi av åt vänster, passera en bro och befinna oss ute på en bördig slätt. Efter en stund ta vi av ännu en gång åt vänster, passera under järnvägen och cykla sedan norrut.

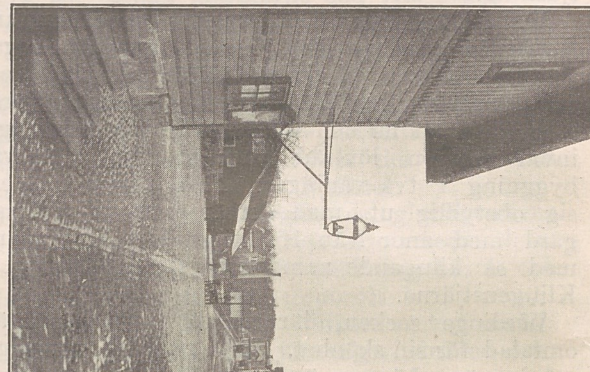
Här möta oss kalhuggna grusåsar. Stubbar höja sig fantastiskt ur det spirande gräset. Djupt ned i stranden se vi något, som liknar — en mastodont. Hu då! Men vi veta, att sådana icke existera numera, det är bara ett rotvalv. Men utsikten är fri, vinden har spelrum, och stenar och stubbar döljas småningom av en praktfull orientalisk matta i grönt och rosa; det är hömjölken (chenopodium angustifolium), som inkräktar barrskogens forna konungarike. Det visar oss, att ingenting är fult i Guds skapade

natur, även de öde vidderna ha sin charm, sin tjusning.

Vi ha förut på avstånd skymtat Visbohammar. Nu kommer en ny gård, Näsby. Ett litet skogsbestånd — man vill ju inte gärna ha hömjölken allt för nära knutarna — och en brant utförsbacke, och vi ha den till vänster. Vackert läge invid Frösjön, lövträd, vasstrand, en liten vit byggning i två våningar. Från vägen tar den sig obetydlig ut, men det är dock en gammal gård med anor från 1600-talet, som haft ägare med så klingande namn som Silfversparre och Klingenstjärna.

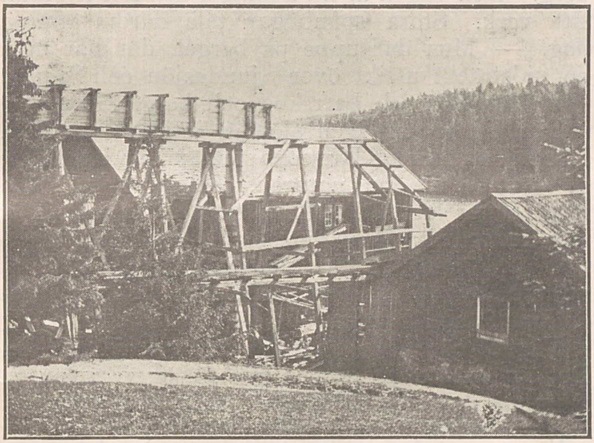
Vårdinge socken, där vi nu befinna oss, är omtalad för sin skönhet. Jag har svårt att medge att den är »skönare» än andra Sörmlandssocknar, ty Sörmland är ett fagert landskap, likaväl som Sverige är ett fagert land. Vem kan välja, värdesätta och ge pris åt ett framför ett annat? Äro icke Kolmårdens berg, Smålands skogar, Skånes slätter, Norrlands älvar och sjöar företeelser av så betagande skönhet, att någon tävlan icke kan komma i fråga? Men inga utsvävningar nu. Vi fortsätta vår färd. I en backe ligger en gård, som heter Sundby. Stort rödmålat trähus, arrendegård under Sjunda.

Äntligen komma vi fram till Sjunda. Där ha vi Sjunda skola och strax invid ligger herrgården. Ingenting stort, ingenting pompöst, två enkla vita oljemålade trähus, men en växtlighet, som dränker allt. Här ha vi kalkgrund, och härskarinnan till Sjunda har råd att bestå sig med en förtjusande park med ett förtjusande läge invid Sjundasjön. Denna gård räknar sina anor ända från medeltiden, kanske från 12:e

Hotellet, Gnesta.

eller 13:e seklet. Den har tillhört släkten Silfversparre i flera århundraden och på 1700-talet inkorporerats med de Wahrendorfska domänerna, som på sin tid kunde jämföras med ett kungarike i smått, vad areal och underlydande beträffar. Den kom sedermera till släkten Dickson

Gamla sågen vid Sjundasjön.

för att till sist hamna i den nuvarande ägarinnans familj, den Fagerholmska.

Till Sjundagodset hörde en ofantligt stor skog; där sköts älg på Dicksons tid, där avverkades skog på Fagerholms, och då skogen lämnat sin tribut av älgar och timmer åt respektive enskilde ägare, så övertogs den av staten. En ödemark kanhända? Nej, en domän med outtömliga resurser, otillgänglig, bergig, med sjöar, vattendrag

och mossar och undangömda tysta dalar, dit aldrig någon timmerhuggare hittat.

Utefter västra stranden av Sjundasjön slingrar sig vägen bort till dessa fördolda kungariken. Man kan nå dem från flera håll. Det ligger en gammal såg där i ett skrymsle, tätt under ett berg. Den sågen är nu nedlagd, den har avslutat sitt verk. Stora spånhögar tala därom ännu i dag. — Men där uppe på berget, där har man en vidsträckt utsikt över Sjundasjön och Sjunda gård, lövskog och barrskog och berg.

Det ligger en liten sjö tätt intill, Kvarnsjön. Har ni sett Marcus Larssons småländska landskap, så känner ni den naturen, och på andra sidan sjön ligger ett ställe, Kindstugan. Ingen riktig väg leder dit. Man måste ro sommartid, då sjön är öppen, eller klättra i berg. Men då vintern byggt bro, då åker man dit gentilt på en bred, bred brygga.

Vägen bär längs efter Sjundasjön förbi Åle. Det är en trevlig gård. Det första vi se är en plommonskog; huset ligger med baksidan mot vägen. Gårdsplanen vetter mot söder; den är liten, skuggad av gamla träd. En gammal bod står till vänster, en dito till höger har måst falla offer för sol och luft. Byggningen är påbyggd på senare tid, ytterst hemtrevlig och träffar ni kyrkvärden själv hemma, så kan ni bereda er på en angenäm pratstund.

Vid Åle delar sig vägen. En väg för förbi Vreten och Rödmossen, det senare beläget vid Rödmossesjön, genom vilda skogen till Ulvsundet. Där kan man ta roddbåt över till Turinge och sedan komma fram till Nykvarn vid Norra Södermanlands järnväg. Den andra vägen

leder in i Järna allmänningsskogar. Den var fordom Stockholmsväg, men är nu igenväxt och försumpad och mycket svårframkomlig.

Ett stycke in i skogen är ett rös eller, som allmogen kallar det, en »stav». Den kallas för jungfrustaven, och kring denna till synes omotiverade stenhög har folket i trakten vävt en sägen:

Till Bomesvik vid andra ändan av vägen begåvo sig en kväll två drängar och en flicka på dans. Dansen lyktades med svartsjuka, slagsmål och knivhugg. Flickan gick emellan och fick ett knivhugg även hon. På hemvägen stupade de alla tre, sist flickan, och vid stället, där hon föll, blev sedan till åminnelse härav ett rös upprest.

Vad är sanning, och vad är dikt? Vandrare stanna vid denna mossbelupna stenhög. Har där någonsin utspelats någon tragedi? Vilka voro medspelarne, och huru var förloppet?

Det susar i skogen, och suset blir till sagor. Men numera kan ingen tyda dem, den konsten är bortglömd.

Men det är något hemskt i skogen, något som trycker ned sinnet. Därför vill skogsbon gärna ut i ljuset och ut till slättbygden, och när söndagen kommer, spänner han för och kör med sin familj till kyrkan för att hämta tröst och styrka, ty Guds ord är ännu i dag avskytt av trollen.

Men vad är det då för troll, som grassera i skogen?

Det är stillheten och ensamheten, enformigheten under de långa kvällarne.

Det, som är balsam för ett sjukt sinne, är gift för ett friskt.

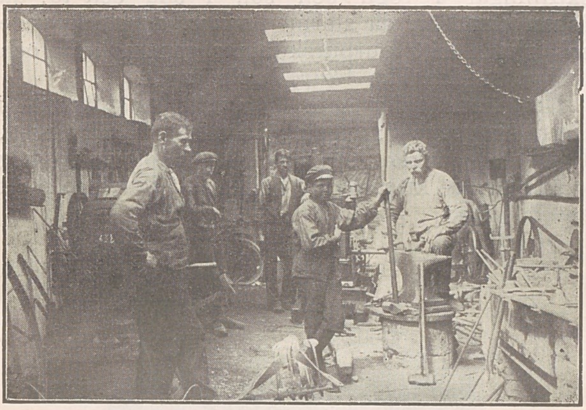
Men skogen är som havet. Den har tusen

Sjunda gård.

Sundby.

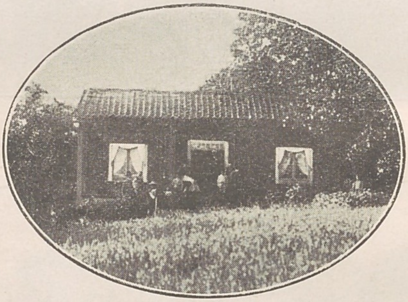
Mekaniska verkstaden, Gnesta.

Köpmantorget, Gnesta.

skiftningar i regn och sol, i snö och tö: då åskan dundrar, då stormen viner, då slocknande sol gjuter sitt purpurskimmer genom kratt och lindor, är den lika förtrollande fager.

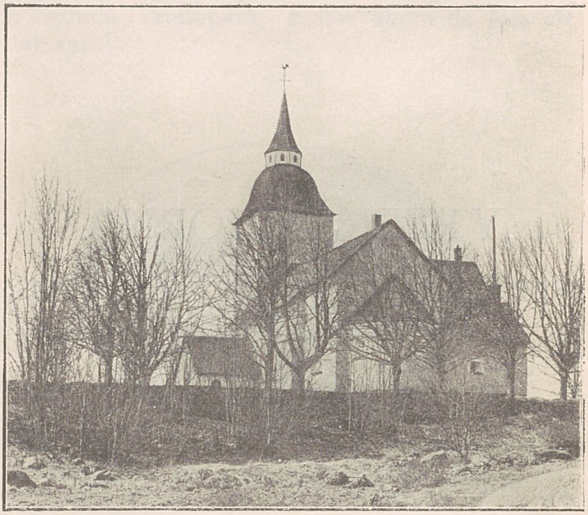
Det finns folk, som tror, att det inte finns några skogar mer; må de göra en tur till Ehrendal, Finnviken, Åkers styckebruks rekognitionsskog och Sjunda kronopark, sedan skola de tala ett annat språk.

»Åkerlinds», det gamla kronojägareboställe t.

YTTER-ENHÖRNA

ETT KÖRSBÄRSBLOMMORNAS PARADIS.

Ytter-Enhörna kyrka.

I.

I en avkrok av Södermanlands län ligger en halvö, som icke ens har landförbindelse med länet, men likväl räknas dit och detta, ehuru den är belägen mycket närmare Stockholm än Nyköping. Bekvämaste vägen dit är också från Stockholm med ångbåt eller från Södertälje med cykel. På ångbåt drar resan ett par timmar, på cykel bör man vara framme på en timme, om man cyklar milen på timmen. Till sist kan man även använda båtled från Mariefred, ty det är Mariefredsbåtarne, som anlöpa denna i Mälaren utskjutande halvö.

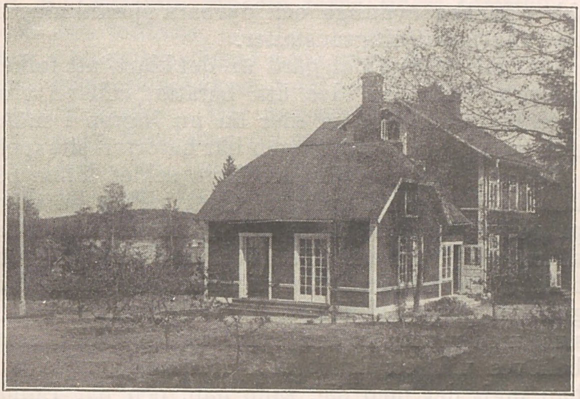
Halvön heter Enhörna och består av tvenne socknar, Över- och Ytter-Enhörna, den förra moderförsamling, den senare annex. Bryggorna äro tre, Horn, Ekensberg, Sandviken. Horn och Ekensberg ligga i Över-, Sandviken i Ytter-Enhörna. Då man kommer från Stockholm, är Sandviken den första bryggan, och det är också om Ytter-Enhörna, jag för ögonblicket skall tala.

Det är om våren, ty våren är den tid, då Ytter-Enhörna helst bör besökas, särskilt pingsten. En pingst i Ytter-Enhörna är något oförglömmeligt Jag väljer Södertälje till utgångspunkt och cyklar Linavägen. Den är nyanlagd, följer vattnet, löper tätt under höga, skogklädda berg. En bergsjätte, som lagt sig på huk på andra

stranden, betraktar sin egen bild i den lilla vikens vattenspegel. Rätt i norr dra sig stränderna samman, där är Linasundet, där ångbåtarna gå med halv maskin.

Framför mig har jag Lina tegelbruk, en ofantligt stor, lång röd byggning, bakom vilken trenne gigantiska skorstenar sticka upp. Fonden utgöres av väldiga berg, en grönskande park och den glittrande fjärden. Vid tegelbruket råder vanligen liv och rörelse. Här skjutas tippvagnar, här lastas pråmar och från lertaget på Lina gärde kommer ett tågsätt med elektriskt »lok». Strax intill i dalsänkan ligger Lina gård, en gammal stilig byggning och en gammal stilig park. Här växer det, skall jag säga, och på gräsmattan blicka likt lika många gula stjärnor hundrade och åter hundrade små gulsippor (anemone ranunculoides) fram. Gulsippan har nog varit ganska sällsynt, men den tyckes breda ut sig, ty år efter år har jag sett den på ställen, där jag inte iakttagit den förut.

Lina är en gammal gård. Redan så långt tillbaka i tiden som år 1276 skrev sig ett riksråd som herre till Lina. Sedan har den troligtvis tillhört kyrkan och man vet med säkerhet, att den på 1500-talet varit kronogods; den donerades år 1593 till Södertälje stad och kom därifrån år 1627 till König, adlad under namnet Liljecrona. Denne erhöll säterifrihet, och godset tillhörde sedan en tid hans släkt och fränder, varibland Cantersten, Olivecrantz. Sedan finna vi släkterna Croneberg (1660), Drakenhjälm (1691). Edenberg, Benzelstjerna, von Engeström (1780), En lång lista på ägare. Omkring år 1820 till år 1847 tillhörde den kammarrådet Dufva

Vilohemmet, Sandviken.

Bondflicka.

på Hanstavik, som på dess ägor gjorde för den tiden ganska ovanliga och dyrbara sjösänkningar och ängsbevattningsanstalter.

Om en så gammal gård är det klart, att folket på orten har en del att berätta, och en viss potentat, som fordom mer än nu ingrep i människornas öden, tycktes även här ha drivit sitt spel.

Någon gång i början av förra seklet fanns på Lina en »patron Lundvall», som tyckes ha stått på god fot med nämnde herre, om man får sätta tilltro till folktron. Det berättas nämligen, att hela tiden Lundvall var vid Lina, så fanns där gott om pengar. Men sedan han slutat, var det slut med mynt, bräder, spik, kort sagt allt, som behöves vid ett lantbruk. Rättaren trodde, att han tagit det med sig, sade han, och när Lundvall skulle jordas, så var det något »behändigt» då också. Ena bakhjulet på likvagnen gick inte omkring. Man förstår ju, att det var något osynligt, som höll igen, någon, som han i livstiden stått på god fot med, och som inte ville, att det skulle gå alltför fort till kyrkan.

Lundvall hade en ung och vacker fru. När hon nedkom med en son, så gick det något konstbesynnerligt till. Barnmorska skulle hämtas från Enhörna, och en av karlarna på gården skickades dit. Men när han kom till Överste bro på Enhörna malm, så kom han inte längre. Hästarne stegrade, frustade och fradgade, och då körsvennen steg av för att se efter, vad det var, såg han en liten grå gubbe, som höll i betslet. Då han återkom till Lina, var barnet redan fött.

Som man ser, så gick det litet annorlunda till i forna dagar än i våra. Många anse det där för amsagor, för övertro. Men det har ju sin

plats i folkpsykologien och sitt intresse som bidrag till vår kunskap om forna tiders föreställningar och tankeliv.

Jag lämnar emellertid Lina med dess drivhusartade vegetation bakom mig och kommer så ut på »Lina gärde». Här gassar solen, här sjunga lärkorna sin jubelsång till våren.

Vid sidan av landsvägen går den elektriska järnvägen, som fraktar leran ner till bruket; längre bort skönjer jag på vänster hand elevatorer och grävmaskiner. På höger hand är ett stycke ofruktbar mark, där maskinerna förut utfört sitt arbete. I groparna, där leran tagits upp, äro nu små gölar, och där säden fordom vajat, höja nu några vasstrån sina glesa vippor.

Gärdet är långt och öppet, några gårdar skönjas i fjärran, i skogsgränsen. En av dem, den jag håller kurs på, ligger så, att vägen går tvärs över dess gårdsplan.

En gärdesgård, en grind, och så tar skogen vid. Vi komma in i en vacker björkhage, genom vilken en å slingrar. Denna kommer från Malmsjön, en ödemarkssjö i skogen. Men icke på naturlig väg. Genom en sandås är en trumma, en tunnel grävd. Detta är en av kammarrådet Dufvas beryktade anläggningar, den är grävd av dalkarlar. Sjön sänktes därigenom betydligt, och Dufva fick bokstavligen talat vatten på sin kvarn — vid Lina.

Men detta var dyrbara företag, och man undrar, varifrån Dufva fick så mycket pengar. Jo, Dufva hade varit bankofullmäktig. Och härom förtäljer sägnen, sådan den ännu lever kvar i orten, följande:

En dag kom en sotare upp på vinden vid Hanstavik. Då han verkställt sitt arbete, så hade

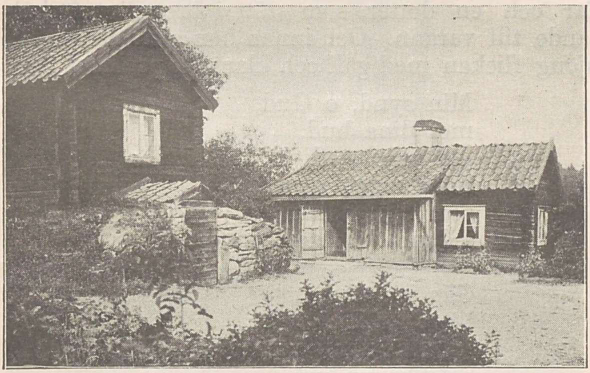
han ju ingenting vidare där att göra, men han kom att skärskåda omgivningen och fann tre säckar, som väckte hans uppmärksamhet. Han kunde inte styra sin nyfikenhet. Han ville veta, vad som förvarades i dem. Till sin gränslösa överraskning fann han, att de innehöllo idel banksedlar, nya fräscha banksedlar. Då kunde han inte motstå frestelsen, utan stoppade, med den tanken, att det inte skulle märkas bland en sådan ändlös massa sedlar, ett par stycken på sig.

Sotaren var ifrån Mariefred, och hemkommen försökte han att göra sig nytta av sitt kap. Men det gick inte. När han kom in i en bod och skulle växla en tia, blev han genast fast, ty sedeln var icke försedd med bankofullmäktiges namn, den var så att säga okrönt. Han blev tillfrågad, var han fått den, och måste bekänna, att han tagit den på vinden vid Hanstavik.

Polisen satte sig genast i rörelse. Dufva visste om ingenting, när polisen kom för att göra husundersökning och sedan, när de funnit de trenne säckarne, sätta sig i besittning av hans person. Sotaren, som angav Dufva, lär ha fått en dusör — på så vis kan ju en dålig handling ibland rent av få sin belöning — under det att Dufva blev ställd inför rätta och dömd till döden.

Ja, det var ingen »konst» att bli dömd till döden då för tiden. En kvinnsperson, Christina Julin, som gav polismästaren i Stockholm (jag tror han hette Hultberg eller något ditåt) en örfil, då han skulle rannsaka henne för någon förseelse, snatteri eller dylikt, blev dömd till döden, och hon nekade att begära nåd (år 1842). »Låt huvudet gå kapten, det gör så gott, så gott», var det någon som sade åt den beryktade

majestätsförbrytaren Anders Lindeberg, som satte både kung och regering i knipa genom sin vägran att begära nåd, då hans majestät Karl XIV Johan ingenting bättre begärde än att med en stor gest få givit honom sådan. Omskrivna Christina Julin svarade endast, att hon skulle giva polismästaren en sittopp på andra kinden, när hon kom ut, så att han sluppe att gå omkring och vara sned i ansiktet. Nå, både Lindeberg och Julin lyckades man för-

Gamla stugor vid Glastäppan, Enhörna.

siktigt lotsa förbi den farliga stupstocken, med stort besvär och i det förra fallet genom kunglig amnesti åt tre verkliga förbrytare samtidigt, då ett kungajubileum kom till hjälp, men med Dufva klarade saken upp sig helt trivialt. — Han fick lösa sig fri med tre riksdaler om dagen så länge han levde, berättar ortskrönikan.

Strax ovanför »tunneln» är landsvägen över »Enhörna malm». Från Linavägen kommer

man in på den gamla Enhörnavägen och färdas sedan fram på en den vackraste och ödsligaste skogsväg. Ingen människoboning finnes där, bara tall, gran och lingonris.

Men i Risgårds backe strax invid själva vägkorset har något passerat, något tragiskt, som jag nu erinrar mig. För många år sedan, (det var på 1840-talet) blevo här två människor avrättade. »Gamla Eva» i Herrvreten under Ekeby kunde berätta därom. Då halshöggos här en far och en dotter, som stått i brottsligt förhållande till varann. Och innan hon gick till döden, sjöng flickan med gäll och klar röst psalmen 187:

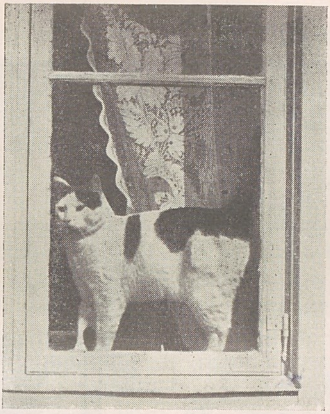
Min synd, o Gud,
mot dina bud,
går mig så djupt till sinnes.
Slätt ingen man,
som hjälpa kan,
i denna världen finnes.

Går jag än vitt
hit eller dit,
ja, längst till världens ända.
Slätt ingen vrå,
jag finna må,
som kan min sorg avvända.»

Alla tio verserna sjöng hon, och vinden förde hennes sång över Malmsjön ända bort till Stångaröd, där Eva, som då tjänade där, klart och tydligt hade hört det.

Malmsjön!

Ja, gå vi några steg från vägen i västlig riktning, så ha vi en stor, klar skogssjö, öde och tyst, hemlighetsfull och tjusande.

Vid egen stuga.

»Trolltallen».

Och även här ha vi en sägen.

I Enhörna vid Mälaren ligger ett ställe, som heter Underås. Där lär en gång ha stått ett slott, som tillhört drottning Kristina. Det finnes ännu i dag några lämningar kvar. Detta slott byggdes av dalfolk, och allt gick bra till en tid, men så fingo dalkarlarne inte ut sin arbetslön, och för att hämnas på byggmästaren, som höll inne deras pengar, togo de två silverportar från slottet, bortförde dem och sänkte dem i Malmsjön. Ibland, i månljusa nätter och även stundom vid dagsljus, ha dessa portar varit synliga, och detta har lockat folk till att tänka på att ta upp dem. Men då man skall ta upp en förborgad skatt, som trollen hålla vakt om, och det som människor lagt på lönn, det hava trollen makt över, får man ingenting säga, och människor äro i allmänhet alltför talträngda. Det var några, som försökte. Men då kom en höna med ett halmlass, och karlarne, de spärrade förstås upp ögonen, och en kunde inte hålla sig, utan sade: Titta, ska' ni få se! Och som han så sade, så försvann både höna och halmlass, och när de åter skulle gripa sig an, se, då voro även silverportarna försvunna. Och sedan den dagen ha de aldrig mera synts till. —

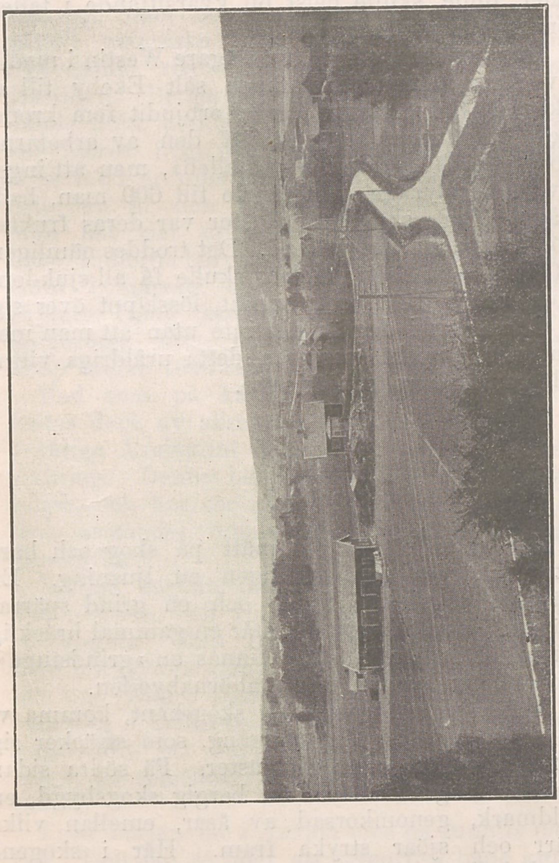
Inte långt från vägkorset står en hög tall med två stammar. Detta är »vårbundna tallen» eller »trolltallen». Ett stycke ovanför marken är ett avlångt hål i stammen. Detta är bildat genom en naturens lek. Det ser ut, som om från roten först två stammar tänkt skjuta upp, men som om de sedan ångrat sig, växt ihop och sedan skilts på nytt, fast högre upp. Genom detta av naturen bildade hål drog man barn, som voro

Malmsjön.

Axsjön och ångsågen.

Dalgången mot öster. I förgrunden byn Stjärna.

sjuka, särskilt skulle denna procedur anses vara bra mot frossan om vårarne. Och barnets skjorta eller linne skulle helst bli kvarsittande i tallen, om kuren skulle lyckas.

Det berättas, att då godsägare Westin i medlet av förra århundradet hade sålt Ekeby till en skogsskövlare, denne hade erbjudit fem kronor och en kanna brännvin åt den av arbetarne, som ville hugga ned »trolltallen», men att ingen av hela styrkan, uppgående till 600 man, hade vågat åtaga sig detta, så stor var deras fruktan för naturandarnes hämnd. Det troddes nämligen, att den, som fällde tallen, skulle få all sjukdom, som tallen botat och bundit, lössläppt över sig.

Och ännu i dag är det inte utan att man med en viss respekt passerar detta uråldriga vittne till gammal tro och övertro.

II.

När man börjat bli mätt på skog och bara skog, skönjer man slutligen en ljusning. En gärdesgård sticker fram, och en grind spärrar vägen. Bredvid grinden står en gammal bräcklig stuga. Det bör ju alltid finnas en »grindstuga». Och så tar bygden vid, Enhörnabygden.

Sedan vi svängt om en skogskant, komma vi in i en mycket lång dalgång, som sträcker sig i riktning från öster till väster. På södra sidan är den begränsad av en bergig skogsbygd, en vildmark, genomkorsad av åsar, emellan vilka kärr och sjöar stryka fram. Här i skogens dunkel finna älgarne en skyddsplats, här avbeta

hararne de unga aspskotten, och räven smyger tyst omkring på rov. Om vintern störas de av yxhugg, men om sommaren förirrar sig sällan någon människa in i dessa vidsträckta, hemlighetsfulla riken, utom möjligtvis i bär- eller jakttiden. Bergsryggarne här uppnå en betydande höjd, den högsta spetsen, Axsjöklint, reser sin hjässa högt över den kringliggande skogen. Dess höjd är uppmätt till 278 fot över havsytan, och den är den högsta punkt i hela trakten. Man har där uppe en hänförande utsikt över hela Enhörna-halvön. Man ser Mälaren glittra fram i fjärran, och långt, långt borta i diset skymtar man konturerna av Mälsåkers gamla ärevördiga slott, inom vars murar tre riksråd Soop under 1600-talet levat och härskat.

Vad som på kartan utmärkes för Axsjöklint kallas dock av allmogen för Triangelberget. Det verkliga Axsjöklint ligger litet mera i sydvästlig riktning. Denna bergshöjd är otvivelaktigt något högre, och här ser man långt borta i fjärran det, trots avståndet, imponerande tornet av Strängnäs domkyrka.

Inkilad mellan dessa bergmassiv ligger den lilla Axsjön, och vid dess strand är nu uppförd en ångsåg. Man frågar sig full av förundran: Hur har lokomobilen, drivkraften, kunnat fraktas hit upp i den oländigaste vildmark, det högsta bergland i hela orten? Men den står där emellertid som ett bevis på mänsklig vilja och förmåga, på mänsklig makt och mänsklig hänsynslöshet.

Från början lär i Axsjön icke ha funnits någon fisk. Den låg så högt, att ingen fisk hade kunnat komma dit. Men en dag kom en man, som

Triangelberget.

Timmerhuggare, Enhörna Malm.

hade varit ute på Mälarens is och fiskat, att ha sin väg därförbi. Han hade fått en enda liten abborre, och den bar han i en korg på ryggen, och nu ville han väl ännu en gång fresta lyckan. Han högg hål på isen med sin isbill. Men då han böjde sig ned för att göra i ordning sin metrev, ramlade fisken ur korgen och försvann under isen. Och från den fisken härstamma alla fiskar, som finnas i Axsjön, säges det. En annan version av historien berättar, att han skulle ha huggit hål på isen för att få en dryck vatten.

Från landsvägen förefaller dock Axsjöklint att inte vara högre än de kringliggande massiven. Den smälter alldeles ihop med sin omgivning. Men har man goda ögon, upptäcker man, om man känner platsen, en stång, som höjer sig över trädtopparne, och just där ha vi att söka Axsjöklint. Stången är uppsatt i en talltopp och uppbar fordom en tunna, som emellertid numera skattat åt förgängelsen. En gång tjänade den till riktpunkt vid topografiska kårens mätningar.

Norra sidan av dalgången begränsas dels av berg, dels av fält, som utvidga sig till nya slättland åt norr. I dalbottnen går ett vattendrag, vars vatten samlar sig i en bassäng, Skabro träsk. Fordom upptog detta vattendrag även Malmsjöns vatten, som nu rinner åt Lina.

Jag har dock ännu icke hunnit så långt. Jag har just passerat några torp, lydande under Ekeby. Dalgången ligger öppen och framför mig, och landsvägen går nästan snörrätt på kyrkan. Den lilla, vita medeltidskyrkan, belägen ungefär i dalgångens mitt, omgiven av röda stugor och grönskande träd, giver redan på avstånd stämning åt vyen.

Allmogeskytt.

Bondflicka.

Men innan vi hinna dit, tar en väg av åt höger, och där, i skogsbrynet, ligger Ekeby. Denna gård bar en gång tillhört Strängnäs kloster, på 1640-talet varit säteri för släkten Rosenflycht och på senare tiden gång på gång växlat ägare.

I mitten av 1800-talet tillhörde den en av de tre bröderna Westin av den kända garvaresläkten. Westin sålde gården med inventarier och allt till en herre, som hette Windrufva, och som köpte den i sin systers namn, och erhöll i likvid, enligt vad gamla Enhörnabor berätta, en tjur värd 60 kronor.

Det berättas, jag följer fortfarande sockenkrönikan, att Windrufva hade »fyllt» Westin, då kontraktet uppgjordes, och att han haft Westin att skriva, att gården var betalt så när som på en tjur, värd nyssnämnda belopp.

Inspektoren på gården hade emellertid infunnit sig för att hjälpa husbonden. Men då han ville inblanda sig i affären, sade Windrufva till Westin:

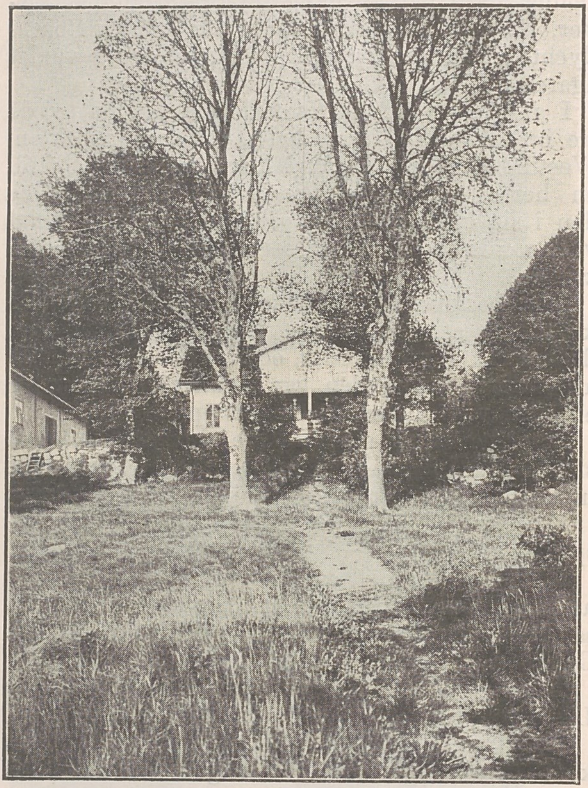
»Du är tokig du, skall du rätta dig efter inspektoren?»

Och så gick det, som det gick. Westin blev av med gården, och gården blev av med skogen, så långt som den nye ägarens förmåga räckte. Och se'n blev den såld igen.

Efter Windrufva kom den till en, som hette Låstbom. Och nu går berättelsen vidare.

En afton, då ägaren stod på väg att resa bort, kom befallningsman in i något ärende. Han tyckte, att det luktade rök.

»Är du från vettet, inte finns här någon eld!» sade ägaren. Men likväl fanns det. Befallningsman gav sig ingen ro, förr än han blivit på det

Ekeby.

klara med anledningen till röklukten. Och i en skrubb fann han ett ljus brinnande, omgivet av papper och trasor.

Historien berättas något olika. Somliga säga, att ljuset fanns i en kakelugn, i vilken fanns en dosa med en lagom kvantitet sprängämnen, och att en kuskfru hade fått se det lysa i byggningen om kvällen. Somliga hänföra historien till Låstbom, andra till Westin. Den muntliga berättelsen är ju aldrig riktigt tillförlitlig. Men Westin var ju en rik man, som alls inte hade någon anledning att tända på.

Anslaget misslyckades emellertid den gången. Men kort därefter brunno såväl boningshuset som logen. Och den gången var också ägaren bortrest. Men denna gång hade han köpt två riktigt långa ljus. Han tänkte därigenom att kunna hinna så långt i väg, att han skulle vara alldeles skyddad för misstankar. Emellertid blev det bekant, att han inköpt tvänne ljus i Södertälje (efter vad min sagesman berättat), undersökning anställdes, och han blev fast. Men trots att han hade tretton vittnen emot sig, blev han dock till sist frikänd. Sedan köpte han en gård i Uppland, på vilken han upprepade samma manöver, men då blev han fäld. Han slutade sitt liv på Långholmen.

Ekeby brand lär hava inträffat år 1866. Efter den tiden fanns där endast en inspektorsbyggnad. Den nuvarande manbyggningen uppfördes år 1833 av excellensen Bildt.

Det finnes sålunda historier på Enhörna, och det finnes nog mycket mer, än vad jag här kan återgiva. Halvön kallades fordom för Söder-

manlands Delsbo, och då kan man förstå, att där nog varit rikt på händelser.

På Gillberga mark under Ekeby ligger den så kallade Marskällan, en källa, som rinner mot norr, och således enligt folktron är en helig eller undergörande källa. Dit vandrade i forna dagar, ja, inte längre tillbaka, än att folk ännu kan minnas det, hela socknens ungdom på Trefaldighetsafton för att dricka sig till hälsa. Man medförde då skopa eller glas och drack tre gånger. Det var nog i och för sig ingen dålig dryck, tvärtom. Sedan bar det i väg bort till någon loge för att dansa. Så gick det till förr i världen. Så drack man och dansade sommaren in.

Efter dessa avstickare till Ekeby och Gillberga blir vårt mål kyrkan. Den ligger, som jag sade, omgiven av höga träd, ungefär mitt i dalgångens längdriktning. En låg stenmur inhägnar kyrkogården, och strax innanför grinden finna vi en runsten.

Ytter-Enhörna kyrka är en liten, högst ovanlig, romansk kyrka med långhus, kor och absid, ett sidoskepp mot norr och ett vapenhus (numera avstängt och nyttjat såsom gravkor) mot söder. Metertjocka äro murarna, byggda som till försvar mot — troll och gastar.

Kyrkans interiör med de höga valven är dock ljus och luftig. Och i fonden möter oss ett praktfullt altarskåp av nederländskt arbete, härstammande från 1500-talet. Det är tyvärr skadat av brand och sedan något ovarsamt restaurerat. Målningarna på skåpdörrarne äro tyvärr totalt förstörda, men de skulpturala delarne giva en god föreställning om de nederländska bildhuggarnes förmåga att framställa typer och personlig-

heter samt framför allt att låta ansiktena återspegla skiftande själsrörelser. Ämnet för framställningen är passionshistorien, Kristi lidande, och konstnären har i trenne bilder, triptykformen, behandlat detta stoff, som ju passar alldeles förträffligt för en luthersk kyrka.

Det centrala, korset, som med den korsfäste frälsaren höjer sig ur en rik figurgrupp mot en mörk ovädershimmel, under vilken en stadskontur skymtar, täckt av gammal svartnad fernissa, som kontrasterar nästan för mycket mot gruppen, som glänser av »rödaste guld» samt komplimentärfärgen ljusblått, sparsamt använd. Kompositionen är balancerad på ett ypperligt sätt. Vänstra sidostycket visar oss hudflängningen, högra sidopartiet gravläggningen, där »Guds moder» framställes med Kristi lekamen liggande över sina knän, och vid hennes sida, knäböjande, den sörjande Maria Magdalena. Nedanför Kristi kors knäböjer en ängel, och korsen med rövarne äro så försiktigt inkomponerade i huvudbildens kanter, att de endast verka som en inramning kring den korsfäste frälsaren.

Såsom avrundning av huvudbilderna uppåt äro å konsoler sex mindre framställningar gjorda, två i varje bildfält. Dessa föreställa pinandet, via dolorosa, kalvarievandringen, nedstigandet till helvetet, som representeras av ett stort glupande odjursgap (Leviatan). Det är således en skatt av högt och oförgängligt värde denna lilla landskyrka rymmer.

I närheten av ingången hänger en gammal tavla, föreställande Abrahams offer, enligt min åsikt ett icke oävet konstverk.

Interiör av Ytter-Enhörna kyrka.

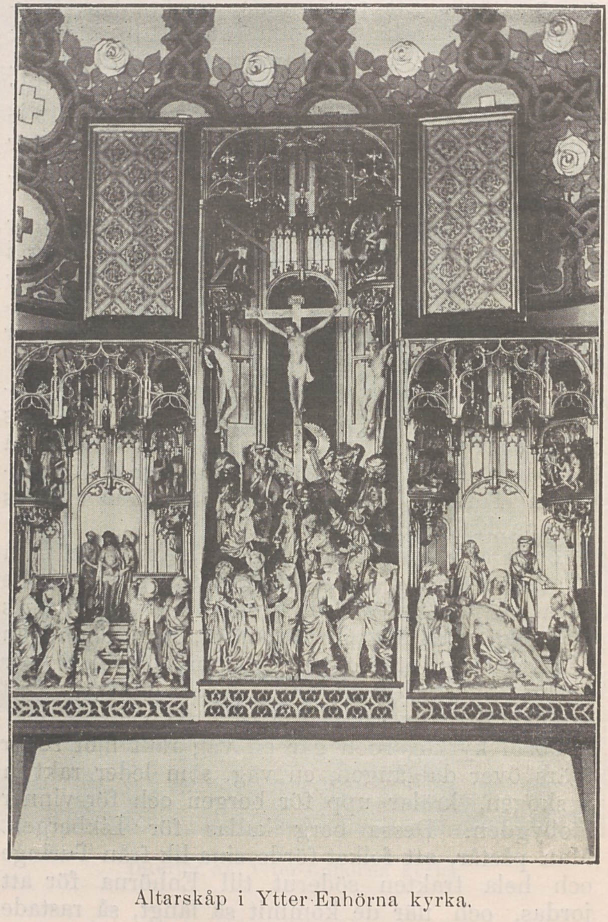
En präktig orgel är kyrkan i besittning av sedan 1908. Ett par gamla Enhörnabor, fröknarna Anna och Charlotta Tunell, ha bidragit med 2,000 kr. och församlingen med 2,000 kr. Detta vill jag omtala som en heder både för församlingen och donatorerna. Åren 1907—1908 undergick kyrkan en invändig reparation för 16,000 kr. År 1915 reparerades den utvändigt. Den är således nu i ett mycket gott stånd.

För belysningen under den mörka årstiden är sörjt genom trenne gamla, vackra ljuskronor i långhuset, två av brons, en, den som sitter framme i koret, av kristall i barockstil (1600-talet). En liten kristallkrona sitter även över orgelns spelbord.

Kyrkbyn, inom vilken en av socknens småskolor är belägen, heter Tuna. Fordom kallades hela socknen Tuna. Över-Enhörna hette då Husaby. Båda socknarna hörde förr till prepositura Törensis, och år 1315 nämnes en curatus i Tuna Enhoernæ.

Tuna är ett mycket gammalt namn. Att man således talar om att Ytter-Enhörna kyrka skulle vara en av de äldsta kyrkor i Sverige tyckes mig icke vara något så orimligt, helst som man påvisar dess närhet till Björkön, där Birka var beläget, varest Ansgarius, nordens apostel, först predikade kristendom år 830.

Förbi kyrkogården går en väg rakt mot söder tvärs över dalgången, en väg, som leder rakt in i skogen, krälar upp för bergen och försvinner i obygden. Dessa berg kallas för Likbergen. Man påstår, att folket förde sina lik från Turinge och hela trakten söderut till Enhörna för att jordas, och när de kommit så långt, så rastade

Altarskåp i Ytter-Enhörna kyrka.

de på dessa berg, inväntande att klockorna skulle börja ringa. Är denna legend sann, så är Enhörna kyrka äldre än Turinge. Att den är mycket gammal tyckes bekräftat av allt. Märk särskilt den lilla runda absiden, hela planen, belägenheten (kanske dalen fordom utgjorts av ett vattendrag, en sjö i förbindelse med Mälaren), det gamla tornet, som, Gudskelov, ännu hittilldags fått behålla en äkta, ålderdomlig prägel.

III.

Från Tuna går vägen uppför en backe till Valla folkskola. Valla skola undergår för närvarande en genomgripande reparation, som är beräknad taga en kostnad av 4,000 kr. Huset är icke vidare vackert, men det verkar solitt och stadigt, blåser nog inte i första storm bort från sin plats å backkrönet. Strax invid ligger Fågelsången, och sedan kommer by invid by, Väsby, Stjärna, Aska. Husen äro i allmänhet belägna norr om vägen och på södra sidan utbreda sig, sluttande mot dalbottnen, bördiga, gröna åkerfält. Mellan Stjärna och Aska tornar terrängen upp sig till ett stycke högland, där hus vid hus, villor, egna hem, lysa fram mellan träden.

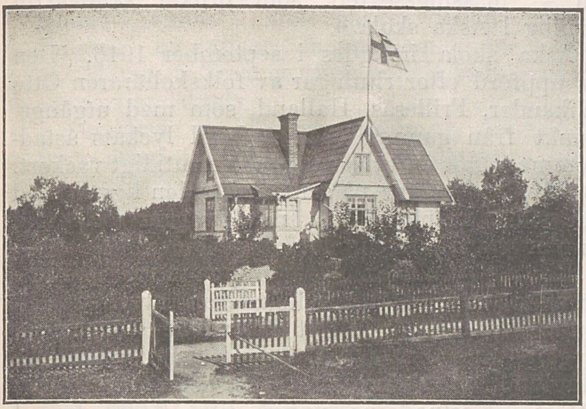
I detta lilla höglandskap finna vi missionshuset och godtemplarhuset uppkrupna på var sin bergspets, där finna vi bageri och slakteri. Och i närmaste grannskap ha vi smed, handels bod, post och fjärdingsman. Här finnes även en stor, präktig, nyanlagd skola med bostadsrum för lärarepersonal och barnmorska, och här finnes

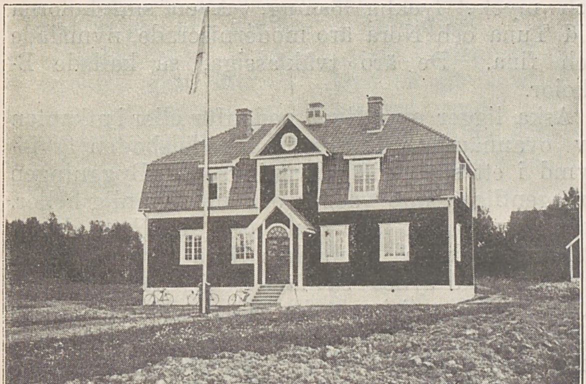
Handelsboden vid Aska.

Nora skola.

Eget hem. (Villakolonien.)

Aska skola.

en — mässingssextett, som brukar samlas till övning i Aska skola.

Aska skola invigdes i september 1916. Den är uppförd efter ritningar av folkskolläraren Otto Wikander, Frillesås, Halland, som med utgångspunkt från gammal herrgårdsstil lyckats åstadkomma något fullt tidsenligt och samtidigt vackert. Byggnaden verkar på slätten, där den ligger, med sin stolta resning, sina röda väggar och vita knutar ganska monumentalt.

Bostadslägenheterna en trappa upp äro hemtrevliga och nätta, skollokalerna rymliga och ljusa. Arbetet är utfört av tvänne »inhemska» byggmästare hrr K. A. Johannesson och M. L. Haglund, och synes vara solitt och samvetsgrant utfört. Kostnaderna uppgå till 19,000 kr. I cirka 30 år har skolfrågan i Enhörna stått på dagordningen. Nu tyckes den fått en slutgiltig och mycket lycklig lösning. Även småskolorna vid Tuna och Nora äro moderniserade, nymålade och fina. De äro tvåklassiga, så kallade B-skolor.

Aska ligger egentligen nedanför eller i utkanten av ovannämnda högland. Handelsboden är inrymd i ett stort, vitt tvåvåningshus. Byggningen är egentligen inte vacker och inte ovanlig heller, men genom sitt läge dominerar den hela denna del av socknen. Och dess ljusa färg bryter så bra av och synes så långt. Egentligen heter Aska numera icke Aska utan Mälby, sedan handlanden A. G. Strandh döpt om det. Men man säger Aska i alla fall. Det tyckes vara härlett av Asknäs och är mindre vanligt än Mälby, ett namn som träffas lite varstans.

Något norr om handelsboden ligger Vinberga,

ett annat vitt hus, betydligt mindre, men dock iögonenfallande. Den gården tillhör familjen Emthén, av vilken en medlem, numera bosatt på Marsta i Turinge, har varit riksdagsman för en norrlandskrets.

Fortsätta vi i samma riktning, det vill säga från öster till väster (Enhörnatriangelns bas, ty landtungan är i det närmaste triangulär), så komma vi till gården Ahl. Sedan går vägen in i en skog, och där denna slutar, ha vi Nora skola. En brant backe för oss ned mot Mälaren, den del av den, som kallas Gripsholmsfjärden. Här ha vi Nora by och Löfsta tegelbruk. Och ta vi av mot norr, äro vi strax framme vid Löfsta gård.

Vi se dock inte mycket av den, ty en allé av fyra rader träd, om jag inte missminner mig kastanjer, och en lummig park skymma bort den för våra ögon.

Under ett skuggande lövvalv bär vägen uppåt, rätt brant, och nu äro vi vid målet.

Byggningen i någon sorts chateaustil gör ett mycket gott intryck. Mitt på gårdsplanen står en stor urna i en välordnad rundel av praktblomster, och i fonden synes det av klängande vildvin höstetid nästan alldeles undandolda förvaltarebostället. Och runt om ligger den lummiga parken.

Corps de logiet ligger, som ju nämnts, på en höjd. Brant sänker sig den i terrasser avdelade terrängen ned mot sjön. Och där nere under träden är svalt, skuggigt och fuktigt, och den ljuvligaste ögonfägnad erbjuder en matta av tusen och åter tusen ljusblå förgätmigejer.

Det vita huset, de gröna träden och de blå blommorna, kan man tänka sig något vackrare!

Ägarinna av all denna härlighet är fröken E. Nordenfalk.

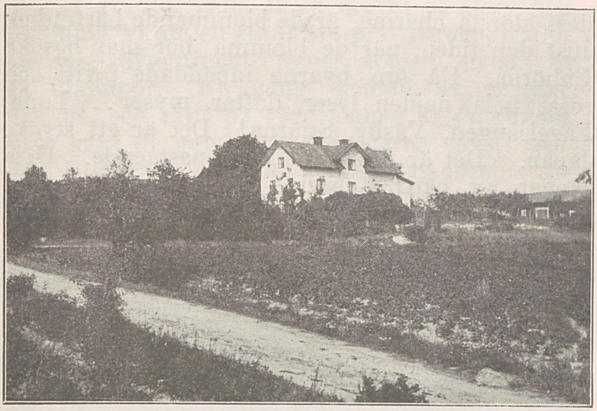
Löfsta tillhörde 1681 släkten Canterstjärna, 1743 släkten Gynterfeldt, 1816—1825 Palmær. År 1849 möter oss på listan av ägare namnet — Westin. Det är den av bröderna, som titulerades löjtnant.

Jag kan inte neka mig nöjet att berätta en romantisk historia, som jag hört om denna släkt.

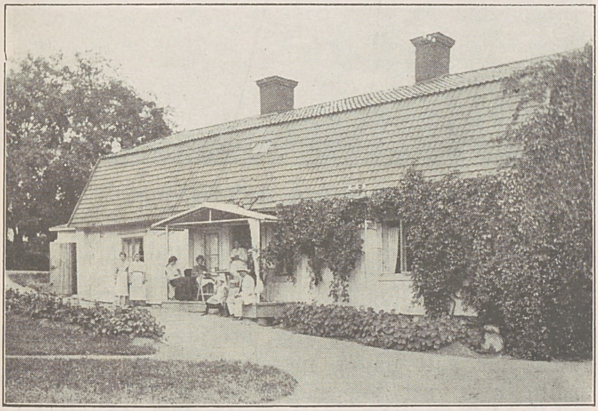
Löjtnant Westin på Löfsta hade en bror på Hjortsberga i Vårdinge, som hade en mycket vacker fru. En dag, så har man berättat mig, kom broder på besök till broder. Rummen lågo i fil. Den gifta brodern befann sig i ett av rummen, men dörren stod öppen till ett förmak, och i hörnet mellan fönsterna stod en trymå, snett mot rummet. Och då han kastar en blick genom dörren, får han se sin fru och sin bror tillsammans i spegeln. — Det blev en uppgörelse mellan bröderna. Den bedragne avstod ädelmodigt sin fru åt brodern — rivalen. Men han kunde aldrig glömma henne. Jag har sett porträtt av denna fru Westin, en charmant företeelse, en dam, som, det kan man förstå, nog kunde tända hjärtan i brand, även kyliga nordbors.

Jag har hört historien berättas något olika. Somliga påstå, att den bedragne brodern suttit och rakat sig framför en spegel, somliga påstå, att händelsen timat vid en stor bjudning på Hjortsberga. Jag har berättat den som ett prov på forna dagars herrgårdsromantik.

Ytter-Enhörna med sina berg och dalar påminner på sina ställen om Norrland. Från vissa högt belägna punkter ter det sig storslaget, allvarligt högstämt. Vad jag dock räknar som

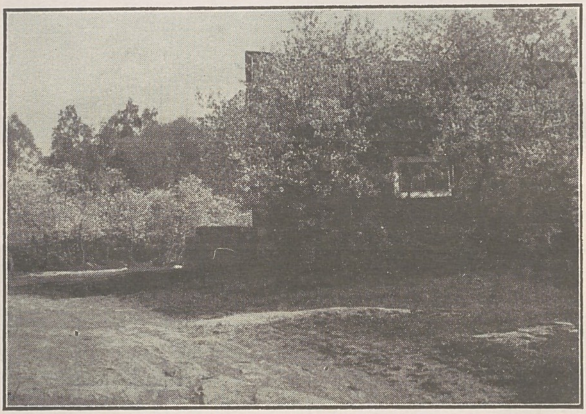

Vinberga.

Förvaltarebostället, Löfsta.

dess största charme, är de blommande bärträden. Just den tiden, när de blomma, bör man besöka Enhörna. Då äro byarne inbäddade i vitt och rosa, hela nejden lyser, doftar, myser.. Tuna, Fågelsången, Väsby, Stjärna! Det är ett stycke Japan. Det är något alldeles enastående. Hela skogar av bärträd sprida tjusning och glans. Det är ett snölandskap mitt i vårsprickningen,

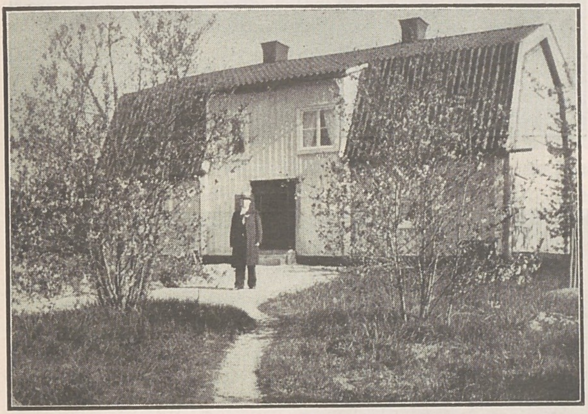

Blommande bärträd vid Fågelsången.

men luften är ljum och välluktsmättad. Måtte alla dessa gamla träd få stå kvar, ty, som jag sade, bärträden äro Ytter-Enhörnas största tjusning.

Jag kan inte erinra mig, att jag någon annan stans har sett något motstycke. Jag kan inte erinra mig, att jag någon annan stans sett ett sådant hav av blommor som just här. Hela Ytter-Enhörna är en enda blommande trädgård.

Ta vi av vid Valla skola norrut på återvägen, så komma vi om en stund till prästgården, Räflöt. Den vita byggningen ligger som i en sky av vita blommor. En gång, kantad av syrener, leder dit, och mitt på gårdsplanen är en rundel, i vars kant de gamla kryddväxterna växa. »Alldeles i samma ordning som på Skansen», anmärker pastor Dahlström, »fast av en ren till-

Prästgården.

fällighet». Där växer lavendel, isop, åbrodd och salvia och yppigt randgräs. Det är alldeles som i farfars och farmors tid. Och högt i topp å flaggstången vaja de blågula svenska färgerna. Pastor Dahlström är ungkarl, han älskar blommor, och han älskar vår blåa och gula flagga, som svajat över Lützens och Narvas slagfält.

Pastorn lämnar kyrkan.

Abrahams offer.

Pastor A. J. Dahlström är född 1861, prästvigd 1897 och blev vice pastor och vice komminister i Ytter-Enhörna hösten 1908. Kyrkoherden bor i Över-Enhörna och komministern i Ytter. Och så har det i alla tider varit. Men komministraturen har blivit ställd på vakans, om jag inte missminner mig, år 1905. Kyrkoherden har full tjänstledighet. Det är cirka en mil emellan kyrkorna, och denna mil har pastor Dahlström att kuska fram och tillbaka om söndagarne för att besörja själavården i tvänne socknar.

Ytter-Enhörna prästgård är byggd år 1825 av komminister Wahlström. Den innehåller fyra rum och kök på nedre botten och två vindsrum på gavlarna. Komministrarne fingo, som bekant, bygga och underhålla sina boställen själva, oaktat de hade små löner, medan kyrkoherdarna, som hade betydligt större löner, aldrig behövde sörja för nybyggnader och reparationer, enär kyrkoherdeboställenas laga hus bekostades och underhöllos av pastoraten. Överloppshus fick efterföljaren lösa av sin företrädare.

Pastor Dahlström har låtit nymåla prästgården; han har planterat ett femtiotal unga fruktträd och låtit inhägna trädgården med staket.

Fortsätta vi sedan till Stenby, finna vi där en stor handelsträdgård. Där stå växthus vid växthus, vitmålade, badande i sol, och under de immande glasrutorna bringas läskande tomater att mogna. Även odlas där rosor.

Fordom var där en stor bondgård, som hette Norrlöt. Ägaren till denna gård hette Lindblom. På hans tid såldes halm därifrån till Nykvarns pappersbruk i Turinge. Man experimenterade

då med att göra papper av halm. Men det blev icke mer än ett experiment.

Nu är bondgården såld, jordbruket är omlagt ttll trädgårdsskötsel, och produkterna vandra till Stockholm eller stanna bland sommargästerna på platsen, ty dessa, som årligen bliva allt flera, förbruka säkerligen inte så litet.

Läget lämpar sig också. Öppet för södersolen, skyddat av skog för nordliga vindar. Det är ju så, man skall ha det.

Vid Stenby hade en tid handlanden Nyström sin affär. En glad själ! Han började med två tomma händer i en gammal bod vid Björnfoten, bjöd till julen kunderna på kaffe och dopp i sitt ungkarlsrum, och lutade fisk, som försvann i grytan. Då var det synd om Nyström, ty för sin lutfisk fick han lida mycket spe och smälek. Somliga påstodo till och med, att det var lutfisken, som orsakade, att klockaren hade så bråttom med utgångspsalmen under julottan, ty halva Björnfotsroten hade fått ont i magen. Men jag tyckte bra om Nyström, det var en nyter och toujours karl. — Nu har han bageri i Karlstad, är gift och har barn.

Men i det hus, där Nyströmska affären för några år sedan var belägen, har nu frälsningsarmén inrättat ett barnhem.

Ni kan aldrig tro hur nätt det är! En målare John Philipson, samtidigt mecenat, står för det dekorativa. Det är som ett dockskåp! Enfärgade väggar med blomsterbårder, ljust, lätt och luftigt. Och där ha 24 undernärda, sjuka och vanlottade stadsbarn under sista sommaren vistats. De ha lekt i backarna och ätit sig trinda, feta och rödblommiga.

Fortsätta vi så vägen framåt förbi ett par villor och genom en vacker barrskog, komma vi till Sandviken, belägen invid Björkfjärden (Mälaren). Läget är vackert, kommunikationerna med Stockholm goda. Därför ha här vuxit upp villor, som svampar växa upp ur marken efter regn. Sedan kriget bröt ut, tyckes Mälaren ha blivit modern. Minornas detonationer ha

Stenby.

skrämt de nervösa stockholmarne bort från sommarstugorna på skären i havsbandet.

Sandviken är ju, som jag sagt, lätt tillgängligt från Stockholm och ligger förtjusande vackert invid den största och vackraste av alla Mälarens fjärdar, Björkfjärden. På avstånd blåna Adelsön och Björkön, den bekanta urgamla Björkön, där Sveriges huvudstad Birka en gång var belägen

Bland rosor och tomater.

Norrlöts trädgård vid Stenby.

och där ännu i dag (på dess norra del) talrika lämningar från forntiden tala till senfödda släkten om vad som en gång varit.

Villakolonien ligger inbäddad delvis i löv, delvis i barrskog i en dalgång, som sluttar nedåt sjön. På båda sidor resa sig skogbeklädda berg, varav de på norra sidan äro av ganska imponerande höjd, och från dessa har man en storartad utsikt över Björkfjärden, en utsikt, som väl betalar det besvär, man haft vid uppklättrandet.

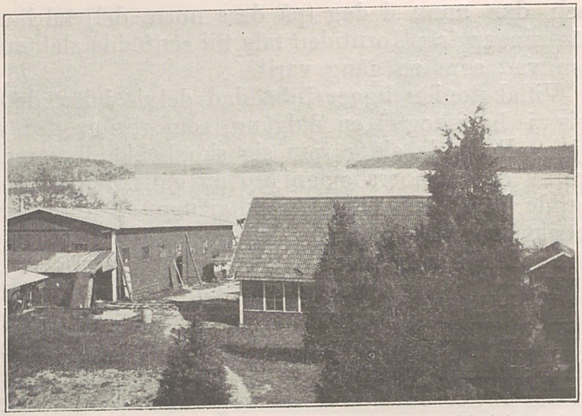
Nedanför dessa berg går en strandväg. På ena sidan höja sig vilda bergspartier, stup och branter, ormbunkskantade och furuklädda, på den andra ligger sjöstranden, kantad av alar, vilkas rötter omfamnas av vågorna. Denna väg leder till Näset.

Häı är ett båtvarv beläget, och här är liv och rusch och rörelse.

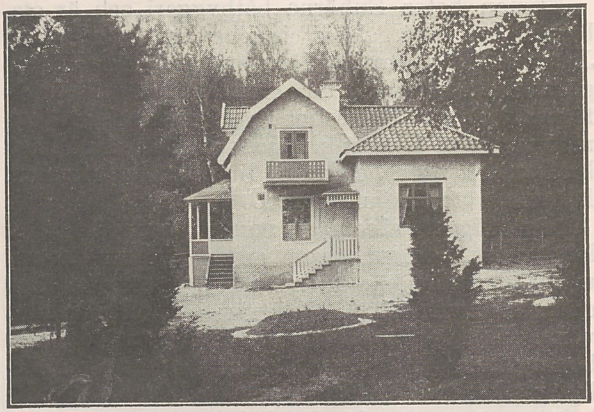
Firman heter Enhörna båtbyggeri och är etablerad år 1904. Dess innehavare heter Josef Jansson. Firman bedriver byggandet av snabbgående motorbåtar, tar emot båtar till vinterförvaring och reparation och montering. De motorer, som firman nu insätter, äro på 85 hästkrafter och draga cirka 40 liter bensin i timmen. Båtarne göra 20 knops fart.

Näset ligger, såsom av namnet framgår, på en landtunga, och vad som genast tilldrar sig vår uppmärksamhet, är en massa höga, raka, ståtliga enar, som vår vän båtbyggaren pietetsfullt låter växa. Likt skyltvakter resa de sig runt det vita boningshuset, från vars fönster man har en härlig utsikt över Mälaren och en liten ö, Slandö, belägen strax utanför Sandviken.

Sandviken har varit Enhörna kommuns egen-

Enhörna båtbyggeri.

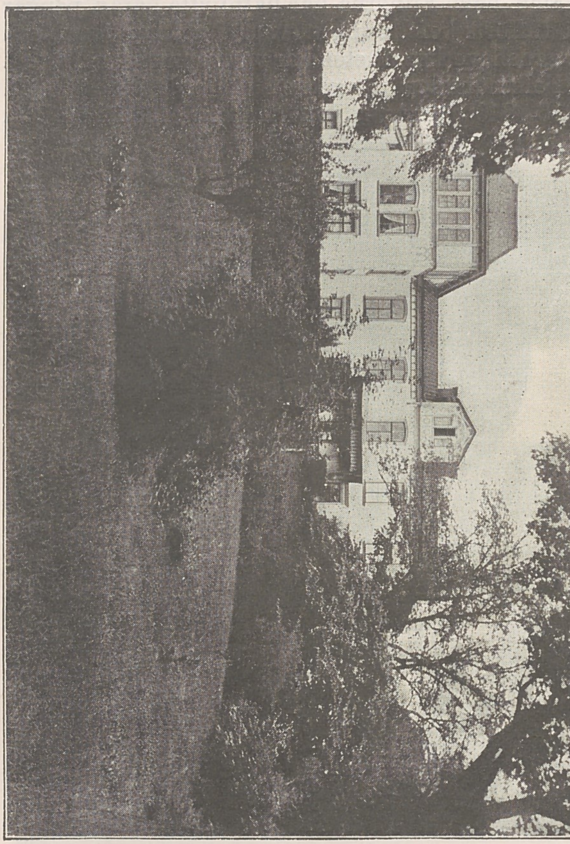
Båtbyggare Janssons bostad.

dom, och genom tomtförsäljningen har församlingen på de senare åren fått sig en extra inkomst. Men hela Enhörna har haft nytta härav, pengar ha tillförts befolkningen, välståndet har ökats, och byggnadsverksamheten har varit synnerligen livlig.

Folkmängden i socknen utgjorde den 31 dec. 1916 840 personer, 412 mankön, 428 kvinnkön.

»Gröna Lund», stuga i skogsbrynet.

Löfsta.

NÄSET

Näset. (Björnlunda socken.)

Skogarne susa om gamla tider. De stå kvar från begynnelsen, de voro till, långt innan de gula åkrarne inkräktat på terrängen. Och i skogarnes dunkel levde en annan människa, mera vild, skygg och vidskeplig än den nutida jordbrukaren.

Mångenstädes har skogen fått vika för odlarens yxa, men mångenstädes står den ännu kvar och speglar sig i de tusende vattendrag, som glittra fram mellan terrängens ojämnheter, och som alltid och allestädes, där de förekomma, tjusa människans öga. Varför? Därför att vattnet avspeglar himlen, dit människotanken alltid trått, därför att vattnet liknar människosinnet, som ständigt slites mellan olika känslor och stämningar.

Och där skogen ljusnar mot sjön, finner odlaren sin bästa trevnad. Den bygden brytes först, medan odlingarne inne i skogen komma senare.

I Björnlunda vid gränsen till Ronne härad låg på 1600-talet en liten gård, Näset. Den låg uppkrupen högt på en bergknalle långt in i en av Båvens många vikar, och på sluttningen mot söder låg en proportionsvis rätt stor humlegård. I dalsänkan mot sjön norr om stugan lågo några

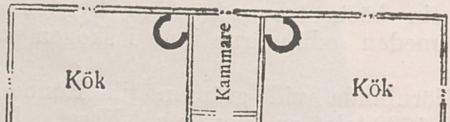
tunnland åker och äng, och ett stycke upp i backen på Näsets mark låg ytterligare en liten stuga, Kjärrstugan, omgiven av några säkerligen efter våra förhållanden tämligen magra åkerlappar.

Denna hemmansdel brukades år 1672 av Lars Nilsson. Som ägare av Näset uppgives på lantmätare Nils Herlings karta en viss Pähr utan någon vidare bestämning av släkt eller familjenamn.

Vi se, att de gårdar, som vi skåda i skogarne kring Båven, äro av en aktningsbjudande ålder, som allaredan den bör komma oss att respektfullt ta av hatten.

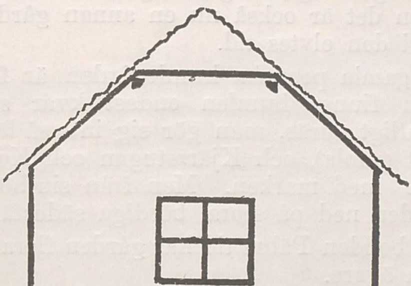
Senare har emellertid på Näsets mark ytterligare ett ställe befunnit sig, Kojan, varav lämningar finnas kvar på skogen.

På den tid här är tal om, var byggnaden på Näset nog inte så värst storartad. Jag antar, att den bestod av en liten ryggåsstuga av samma typ som den, som ännu står kvar vid Köhlsäter, möjligtvis med två kök och en liten kammare i mitten, eller också en av den mindre typen med kök och kammare. Planen till en sådan stuga ser ut så här:

På den mindre typen är det ena köket borttaget. Dessa stugor äro tämligen vanliga i denna

del av Sörmland. De finnas i mycket större mängder än vad stadsbor någonsin ana, särskilt finner man dem i Råby-Rönö på Kristineholmsgodsets ägor. Jag vet inte, om det är snålhet eller pietet, som vållat dessa stugors kvarstående, emellertid, vad det nu än är, så är det efterföljansvärt. Dessa stugor äro framför allt hemtrevliga. Men — hemtrevnaden, var finnes den nu för tiden? Stort, flackt och vräkigt, herrskapsfasoner, d. v. s. det sämsta, just det, som

gör herrskapen förhatliga i mångas ögon, det är vad som nu accepteras, och hemtrevnaden, den är för längesedan förbi. Ryggåsstugorna äro i allmänhet stora, d. v. s. golvytorna, väggarna bli givetvis låga och med dem fönstren, men de äro varma, om de ombonas. Taket är i tre delar, ungefär lika breda, såsom ovanstående teckning visar:

Alltnog: Jag inbillar mig, att Näset såg ut så år 1692, när Nils Herlings mätte upp det.

Och humlegården strax utanför dörren. Jag erinrar mig en tavla med humleplockning, motiv från Vingåker, av gamla Wallander.

Ja, det var nog trevligt hos Pähr i Näset anno Domini 1692 under Karl den elvtes 32:a regeringsår.

Nu har Näset eller Långholmstorpsnäset, som det stundom kallas, för att inte förväxlas med bondbyn Näs vid Storsjön, även den i Björnlunda socken, tvenne stora tvåvånings boningshus, synliga långt, långt, långt över Båvens böljor. Men det är också nu en annan gård än under Karl den elvtes tid.

Den gamla poetiska humlegården är försvunnen (nu finnes humlen endast kvar som ett svårutrotligt ogräs, man gör sig inte så lätt kvitt från det gamla), och Kjärrstugan och Kojan äro jämnade med marken. Men från sin höjd blickar gården ned på stora, bördiga sädesfält.

Från bonden Pährs tid har gården flera gånger bytt om ägare.

År 1843 köptes den av nuvarande ägarens fader, Erik Andersson. Den omfattade då 6 tunnland odlad jord i tvåskiftesbruk, 3 tunnland för vardera året.

Erik Andersson hann dock icke med så mycket, ty han dog efter tre år, och sedan sköttes gården för sterbhusets räkning av hans tre söner i många år.

Åren voro inalles 20, och först år 1863 finna vi den nuvarande ägaren Johan Eriksson såsom ensam innehavare av gården.

Och under de år som gått ha de 6 tunnlanden förökat sig till 35.

Det är således ett inte så litet odlaredagsverke den numera 83-årige »Johan i Näset» förrättat. På sista tiden har han haft hjälp av sin son landstingsman Aug. Eriksson, som för närvarande brukar gården. Och att lantbruket drives med intresse, det synes bäst av, att det icke endast är med skogen, som striden om jorden föres, utan även med sjön.

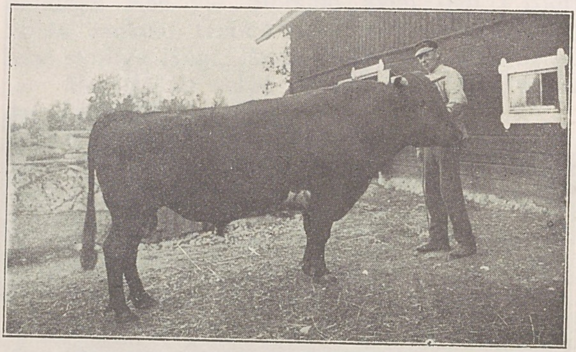
»Invallningen.»

År 1899 gjordes nämligen för en kostnad av omkring 4,000 kr. en »invallning», varigenom en areal av 9 tunnland torrlades, varav dock en tredjedel kommit att tillhöra granngården Långholmstorp. Genom en vall eller damm har sjön avstängts från en förutvarande vik. Åkern ligger c:a 1½ meter under sjöns nivå, en djup grav skiljer den från dammen, och det vatten,

som samlas i denna grav, pumpas av en ångmaskin upp i sjön.

Genom denna anläggning har landstingsman Eriksson så att säga fått blodad tand. Han skulle gärna se hela Båven sänkt i nivå med Långhalsen d. v. s. från 20.9 meter till 18.49.

En sak, som länge utgjort ett bekymmer, var vattenfrågan. Det fanns en källa med gott dricksvatten nere på åkern. Men det är ju alltid be-

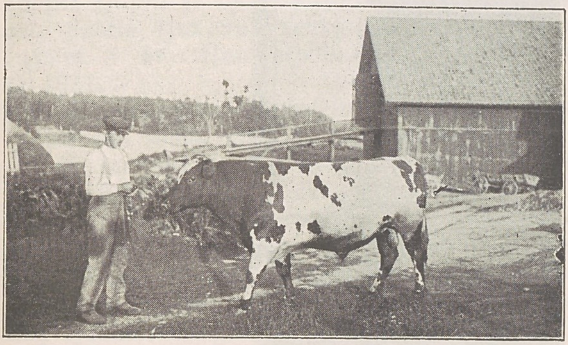
Drott 8.

svärligt och tidsödande att köra vatten, helst om vintern, när backarna bli hala.

I skogen öster om Näset finns ett kärr. En dag hade landstingsman Eriksson haft något att syssla med uppe vid kärret, då den tanken slog honom, att kärret, beläget uppe bland bergen, kunde vara på samma höjd som byggningen. Han tog tvänne gärdsgårdsstörar, slog in en spik i vardera stören, mätte från vattenytan och kom på detta sätt upp till andra våningen på husen.

Följden blev en avvägning, och så anlades år 1905 för en kostnad av något över 1,500 kr. en 765 meter lång vattenledning mellan kärret och gården.

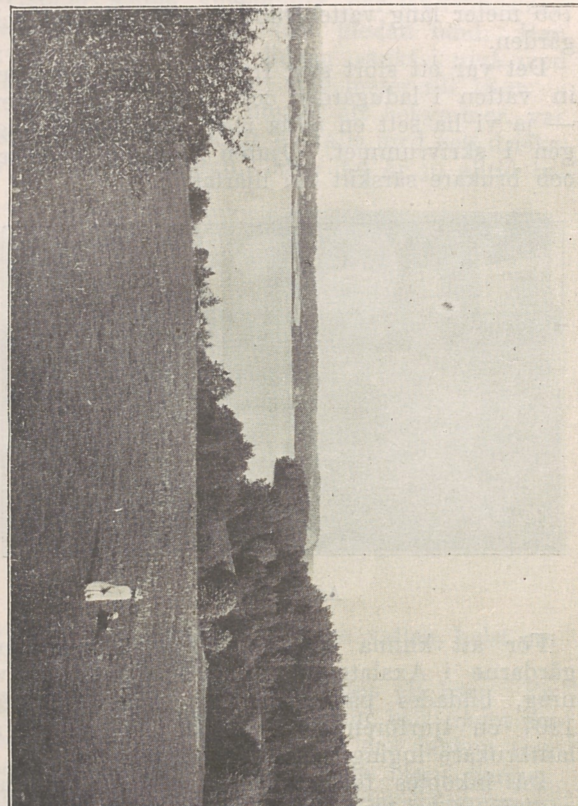
Det var ett stort steg framåt, ty nu fick man in vatten i ladugården och stallet. Och djuren — ja vi ha sett en tavla med medaljer på väggen i skrivrummet. Djuren ligga Näsets ägare och brukare särskilt om hjärtat.

Adam Ibsen.

För att kunna förbättra kreatursstammen på gårdarne i Axalatrakten, d. v. s. Näsets omgivning, bildades på initativ av Näsets ägare år 1907 en tjurförening, i vilken elva av ortens lantbrukare ingingo som medlemmar.

Då inköptes för ett pris av 600 kr. (priserna voro inte så höga då som nu) på auktion i Jönköping en tjur av ayrshireras vid namn Drott 8. Han härstammade från Ålberga i Kila och användes något över fyra år.

Båven i trakten av Näset.

Sedan inköptes en ny tjur, elva månader gammal, från friherre W. von Schwerin å Skarhult i Skåne. Denna tjur uppfostrades dels vid Näset, dels vid Lilltorp, en gård något längre norrut. Han hade av sin förutvarande ägare erhållit det besynnerliga namnet »Adam Ibsen», som föreföll bönderna bra nog krystat och för vilket namn landstingsman Eriksson obefogat erhöll klander, ty delägarne trodde först, att det var han, som »döpt» tjuren så där konstigt. Priset var 650 kr. och denna tjur var verksam inom föreningen i nära 4 år. Han erhöll hederspris i Örebro år 1911.

Sedan ägde föreningen Drott n:r 12 av Skeppsta en tid och sedan 1913 tjuren Grey.

Pris ha erhållits för kvigor efter dessa tjurar. Men de flesta prisen ha erhållits för hästar.

Avelstoet Stjärna erhöll första pris 1901 och Flora 1907, båda ardenner fullblod, och modern till Stjärna, Bläsan, erhöll 1894 i Nyköping första pris och hederspris, en silverbägare så stor, att den rymmer en gammal kanna.

År 1912 den 28 sept. erhölls ingenjör R. Classons hederspris vid utställningen i Gnesta.

År 1914 erhölls en bål, utgörande Daga härads hästavelsförenings hederspris vid Södermanlands läns jubileumslantbruksmöte i Nyköping 1914.

Och medaljer... Ja, ett hastigt överslag gav antalet 20.

Humlegården är borta nu, men femtio år hädanefter ha vi kanske vid Näset en fullständig silvergruva, om priserövringarne fortgå i samma tempo.

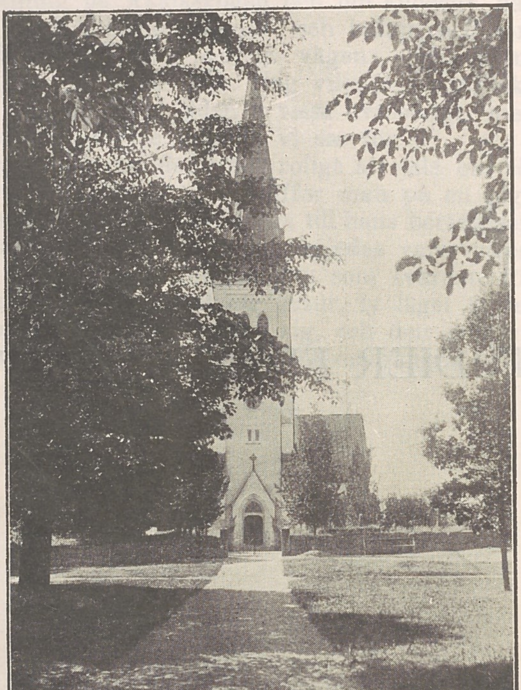
Näset är således en ganska intressant gård, och gamle ägaren Johan Eriksson själv förtjänade

nog sitt eget kapitel: han är en man av gamla stammen, som har sitt huvud för sig själv, kry och livlig, fullproppad med minnen. Ni skola tänka er 83 år. Vi resonerade om Brunfälts avrättning på Axalaskogen och om »busen», han som tog livet av hundar och kattor, och som bodde strax intill »gamla vägen». Det fanns egendomliga yrken förr. Nog vilja vi ha tillbaka den gamla goda tiden i vissa avseenden, men busar och rackare betacka vi oss för.

Emellertid är det alltid roligt att tala om sådant där gammalt, och träffar man på en pigg åldring, så lyssnar man gärna till hans berättelser.

Ett besök vid Näset kan således vara intressant för lite var, både för den som svärmar för agrikultur, den som älskar natur, ty läget är det vackraste, man kan tänka sig, och den som intresserar sig för att höra något om gångna tider.

STUDIER FRÅN BJÖRKVIK

Björkviks nya kyrka.

I.

Yngaren är en pärla bland sjöar. Det duger ej att likna den vid en havsfjärd, men om vi komma norrifrån, från Bettna och passera den, just där Åkforsån utgjuter sin breda strömfåra, så vore ett misstag påtagligt. Vi ha den då i hela dess längd framför oss, ett stort öppet vatten. Och invid vattnet har avlagrat sig en remsa jord. En gång ha väl Yngarens vågor plaskat däröver, nu utgör den en av de största och bördigaste slätter Södermanland äger. Tidigt var denna nejd bebodd. Talrika fynd av stenyxor och spjutspetsar eller knivar av flinta tala om, att där länge varit en kulturbygd. Tidigt blev dess jord lagd under plogen, tidigt blevo dess forsar tämjda. I denna sköna nejd uppförde medeltidens riddare sina gårdar, och även kyrkan skyndade att här förvärva sig jordegendom.

Man har fyra vägar att välja på: Jönåker, Ålberga, Stigtomta och Bettna. Jag valde den första. En utlöpare av Kolmården måste passeras, en utlöpare med mörk, dyster furuskog. På en gång gör man så en iakttagelse, vägens båda sidor kantas med korta mellanrum av

klippta granar. På detta både vackra och ovanliga sätt vilja Danbyholms ägare påminna om, att man färdas över deras ägor, Danbyholms forna ägare av familjen Hamilton, ty häcken är gammal, och på de sista par, tre åren har gården bytt om ägare ett par, tre gånger. Det är naturligtvis icke gården, det gällt, utan skogen. Man har nämligen upptäckt, att gården ägde en ofantligt värdefull, sparad skog, och i dessa tider, då timmer stigit i pris, vill man gärna vara med och förtjäna. Själva godset har emellertid på sista tid övergått från skogsbolaget (ty skogen avverkar man gärna i bolag) till konsul B. Cederholm i Malmö, som med de pengar, rederinäringen under kriget inbringat, nu utan knussel sätter det i stånd igen. Likt fågel Fenix uppstår således Danbyholm förskönat och föryngrat. Kyrkor och gamla herresäten äro bärare av kultur. De fordra omvårdnad, pietet och kärlek. Danbyholm har nu kommit i rätta händer, ty vad är kärlek värd, om penningar saknas?

Människor komma och människor gå, men gårdarna stå kvar genom seklerna. Människorna äro olika, men gårdarna äro desamma. De äro sådana, som en vilja skapat dem eller skola vara det, om det är rätt, och den viljan måste och skall respekteras.

Danbyholms karaktärsbyggnad lär härstamma från 1730. Det är en liten träbyggnad med brutet tak. Borggården flankeras av fyra små flygelbyggnader och kantas av träd, klippta i fransk stil. Fordom låg manbyggnaden på Danbyö, en halvö strax nordost om den nuvarande gården. År 1337 ägdes Daneby eller Danby av Magnus Ingevaldson till Sundbyholm.

Apoteket.

Veterinärens bostad.

Det var troligtvis inte så förnämt då, som det blev framdeles. Sedan det blev sätesgård, har det ägts av släkterna Kruse, von Berchner, Skytte, de Besche och Hamilton.

Idén att utmärka en viss gårds ägor, så som här skett, genom de klippta granarne, är icke uppfunnen av Danbyholms ägare, men sättet är originellt. Annars brukar det ske genom grindar

Doktorsgården.

av en för gården säregen typ eller rätt och slätt bara grindstolpar. De granbuskar, som på detta sätt kanta vägarne, äro till antalet 1,752, deras klippning ombestyrdes under Hamiltonska tiden av en gubbe, som i arvode erhöll 2 öre för varje buske.

Nu komma vi till veterinärbostaden och sedan till läkarebostaden, en stor ljusmålad byggnad i

villastil med en veranda, överskuggad av vildvin, belägen i en förtjusande skogsbacke invid sjön. Veterinären, doktor Wirén, samlar antikviteter, han äger en, visserligen ej stor, men dock ganska vacker samling och framför allt ett brinnande intresse. Provinsialläkaren, doktor Eriksson, omgiver sig med tavlor och blommor. I hans mottagningsrum hänger en kolossal pastell av Alf Wallander med motiv från Dalarö, och utanför hans bostad har Floras rike sina representanter. En rad av stamrosor invid väggen på husets framsida, kaprifolier, gula rosor och ett jätte-exemplar Heracleum giganteum bevisa detta.

Icke långt från läkarebostaden ligger apoteket, vid ett berg, inbäddat i granskog. Byggningen är rödmålad, i två våningar och alldeles fyrkantig. Den är byggd till apotek, men förefaller mera lämpad till statbyggning, ty faktiskt utgöres den av fyra lägenheter på ett rum och kök, och apotekaren måste alltid ut i en förstuga, när han skall in i lagerrummet. På sommaren går detta bra, men på vintern är det obekvämt. Och även glas- och syrkällarne lämpa sig bättre för upplag av potatis och fläsk än för sitt ändamål. Byggningen lär också vara uppförd med den beräkningen, att den, ifall apoteket i framtiden skulle flyttas, skulle kunna utan kostnad ooh besvär tas i anspråk till statarebostad. Så långt kunna somliga driva den »praktiska» omtanken.

Sedan komma vi till Hagsjö handelsbod, och litet längre bort ligger epidemisjukhuset. Här rinner en å fram, Tjärstaån, den gjuter sitt vatten i viken. Vid denna å finnes längre upp kvarn och kraftstation, men här flyter den lugnt emellan vasskantade strandbäddar.

Vedeby.

Danbyholm.

Strax norr om denna å ligger Vedeby gård. Den har förr ägts av godsägaren Alexander Adlercreutz, men äges nu av en invandrad polsk familj, Michailowsky. Fyra kolonner av cement bära upp en balkong, på gaveln åt vägen är en veranda, uppburen av en originell stenfot, bestående av en rad av valvbågar.

Uppe i backen ej långt från Vedeby ligger Björkviks nya kyrka, inbäddad i grönska. En vacker, välskött kyrkogård omgiver den. Jag går omkring bland gravarna, jag läser inskriptioner och vänder mig trött ifrån dem. Då finner jag i ett hörn i skuggan av de kyrkogården kantande almarne en sten av röd granit, och jag stannar och läser:

Här vilar
M. MICHAILOWSKY
Emigrant från Polen 1863
Död 1914.
Gloria victis.

Mitt intresse har vaknat. Vart jag kommit i denna del av Södermanland, har jag hört detta namnet. Och den lille anspråkslöse, men oändligt intressante mannen var mig personligen icke obekant. Det var på hösten 1914, under krigets första månader, jag hade nöjet att sammanträffa med honom. Nu vilar han på kyrkogården.

Han dog på det minnesrika årets 1914 sista dag i en ålder av 72 år.

Ånyo dundrade kanonerna, ånyo dånade trummorna på de fält, där han själv, en man i ledet, dragit fram i rök och damm. Då var han ung, entusiastisk, 21 år, då var han med, där kulorna veno, nu var han en gammal man med gråa

hår och astma, men med en ynglings håg följde han stridens vågor. Då kuvade de ryska bajonetterna de polska friskarorna, som hoppats på hjälp från västern. Nu hade de makter, som då sveko, själva gripit till vapen. Man kan förstå, vilka minnen från ungdomen detta krig skulle väcka hos den gamle frihetshjälten från 1863.

Nå, polackerna blevo slagna. Deras ledare måste fly. Michailowsky lyckades tillsammans med några polska adelsmän komma ombord på ett fartyg, som avseglade till Sverige. Fartyget gjorde emellertid haveri, och flyktingarne blevo alldeles utblottade kastade i land på svenska kusten. Det blev inga glada dagar, som nu mötte. »Fågelfri» och skeppsbruten i ett främmande land, nödgades Michailowsky för att livnära sig börja med gårdfarihandel. Överallt i Södermanlands bygder minnes man den anspråkslöse, tystlåtne mannen, som drog från trakt till trakt, säljande tyger och uppköpande antikviteter för firman Lawsky i Norrköping. Under dessa färder besökte han ett av de större godsen och »föga anade jag då», yttrade han sedan till ägaren, »att jag sedermera skulle komma att som gäst vistas under dess tak». Livet gestaltar sig stundom ganska underbart.

Då han ledsnat på att flacka omkring, slog han sig ned som jordbrukare på Ekeborg i Fröshults socken av Västmanland. Och först på gamla dagar förvärvade han sig sitt vackra Vedeby i Björkvik.

En gång hade han i sällskap med sin dotter besökt Polen, och från denna färd medförde han hem en flaska med polsk jord. De skovlar mull, som lades på hans kista, dem hade han själv

Sidoport. (Björkviks kyrkoruin.)

En originell gravvård. (Almogesmide).

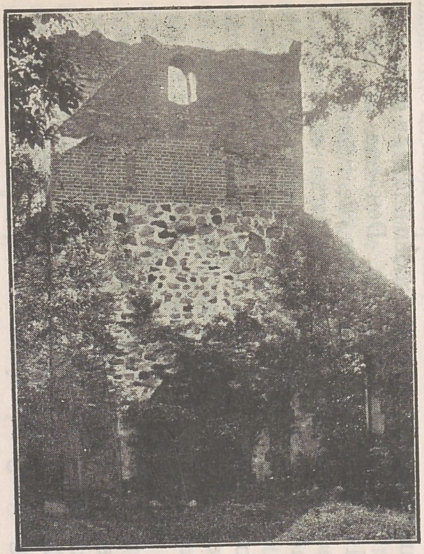
fört hem från sitt förlorade, men alltid i kärt minne bevarade fosterland. Vid graven uppläste hans dotter Polens frihetsbön:

»Gud som bevarat uti forna tider
mäktigt vårt land! Ack, du, som vill det skydda,
se nu i nåd till folket, se det lider,
slutet i bojor, kvalt i slott och hydda!
Hör oss i nåd, o Herre, när vi bedja,
skänk oss vårt land, o slit förtryckets kedja!
Hör oss i nåd, o Herre, när vi bedja,
skänk oss vårt land!»

Nu fullbordas nationernas öden orubbligt, obevekligt, och Polens med dem. Må han vila i frid, den gamle krigaren! Med honom gick den sista av de polska emigranterna i Sverige bort.

Jag älskar kyrkogårdarne med deras stilla ro, och jag vandrar fram och åter, betraktande gravstenar lika hundrade andra och inskriptioner, som bara äro döda bokstäver och siffror, pompösa vårdar över människor, som ingenting varit, och anspråklösa över stormän. Bland de levande göra ofta kläderna mannen, men här bland de döda betyder stenen ofta föga.

Men — en originell gravvård är rolig för sin egen skull och gör att man alltid ägnar en tanke åt den, vilkens minne den skall hugfästa. Jag finner på denna kyrkogård ytterligare tvänne gravvårdar, som jag icke kan gå förbi alldeles likgiltig. De tillhöra inga stormän. Den ene är rest över en skogvaktare på Danbyholm, Per August Carlsson, född den 4 nov. 1856, död den 21 okt. 1915. Den är av ljusröd granit, och inhugget är en bössa, en jaktväska och ett jägarhorn. Den andra är ett litet rostigt järnkors av en egendomlig form. Den utgör ett exempel på

Björkviks gamla kyrkoruin. (Interiören).

Gravvård över M. Michailowsky.

allmogekonstsmide i orten och är utförd av en smedsgubbe, som hette Holmberg. Under detta kors vilar en torpare från lägenheten Dispå under Vedeby, död i medlet av 1800-talet.

Sedan jag förskaffat mig kyrknyckeln, stiger jag in i kyrkan. Den är hög och ljus, byggd år 1875; åter uppbygd efter vådeld 1902. Dess konstnärliga utsmyckning är torvtig, ett litet altarskåp i brunt med de fyra evangelisterna i skulptur och ett mittstycke målat av C. Altin, signerat 1908 och föreställande Kristus på korset samt tvänne vid korsets fot knäböjande änglar, en med röda, en med gröna vingar — de båda Mariorna ha av gubben Altin blivit begåvade med vingar, onekligen originellt, men avvikande från gammal god tradition. Vad som intresserar mig mera är däremot ett par altardukar, uppsatta på väggen i koret, en röd och en svart. Det är en mustig gammal heraldik, broderad på sammetsbotten. På den ena ser man så obibliska djur som sjöhästar och på den andra en tupp med en ros och ett oxhuvud. Den ena är, enligt vad inskriptionen lyder i den, de tvänne å antependiet broderade vapensköldarne, sammanbindande slingan, skänkt av presidenten i Wismarkska tribunalet, högvälborne hr Johan Rosenhane från Marieberg samt hans maka, grevinnan Eleonora Christina Oxenstjärna år 1712. Det är den röda med tuppen. Den andra, den svarta, bär initialerna G. W. S. och M. E. P. samt årtalet 1726. Den utgör ett minne av Gustaf Ulfsparre, friherre, major, herre till Broxvik, född 1666, död 1702, och hans maka Märta Posse.

En halvmil därifrån vid Yngerstrand låg en gång den gamla kyrkan.

Liksom herregårdarne i denna trakt var även kyrkan imponerande. Jag har träffat gamla Björkviksbor, som minnas den från sin barndom. Predikstolen var mitt i kyrkan på vänstra sidan från ingången. Trenne ingångar, en i mitten och en utefter vardera sidan, ledde till altaret, över vilket en »grann» altartavla hängde. Fönstren voro försedda med små blyinfattade rutor, kronor hängde ned från taket, och en orgel fanns, som var så stor, att »bänkarne darrade, då det spelades». Tornet var högt och spetsigt och syntes milsvitt över Yngarens vatten.

Valborgsmässoaftonen år 1869 brann den ned. Man strök i den närbelägna prästgården, gnistor föllo ned på kyrkans spåntak. Det var en storartad valborgsmässoeld. Folk strömmade dit från alla kanter för att åse det imponerande skådespelet. Man berättar, att i vapenhuset stod liket av en självspilling. I stället för kristlig begravning blev det en hednisk eldbegängelse.

Nu stå endast de imponerande yttermurarne kvar av kyrkan, kämpande sin strid mot naturens makter. Högst uppe på tornet ha rönnar slagit rot och på murarne finna vi till och med en björk uppklättrad. Inuti kyrkan, alldeles i porten, står ett körsbärsträd, och runt omkring detsamma ha askar slagit en ring. Regn och frost och levande trädrötter utföra sitt verk långsamt men säkert; snart blir ruinen livsfarlig att besöka.

Från början har det varit en liten gråstenskyrka. Man ser ännu i tornmuren ytterkonturerna av den gamla gaveln. Man ser, hur kyrkan först blivit höjd genom direkt pålagd gråsten.

och sedan, huru själva tornet av lättare materiel, tegel, höjt sig därovan. Ännu en »skarv» på mitten av ruinen visar en senare tillbyggnad, och de höga fönstren, inkapslade av tegel, äro säkerligen upptagna i en senare tid. På ett par ställen ser man ännu spår av målning på kalken — i brunrött och gråblått.

Efter branden såg här vederstyggligt ut, och länge lät man det så förbliva. Nu är kyrkans inre uppsnyggat. I mitten är en kulle överväxt med vintergröna och runt denna gå ett par smala sandgångar. Under denna kulle är allt skräpet gömt.

Kyrkan lär vara byggd på 1200-talet och helgades då åt S:t Nicolaus. Den utvidgades sedan på 1500-talet med 12 alnar åt nordväst. Denna del kallades fordom för finnkyrkan, enär den, efter vad sägnen förmäler, utfördes av till socknen inflyttade finnar. På den tiden tyckes det som om finnarne haft de starkaste armarne, på senare tid ha alla storverk, enligt myten, utförts av dalkarlar. År 1685 var hon emellertid åter för trång, och nu utvidgades hon ånyo, så att hon fick det utseende, hon sedan dess allt intill branden bibehållit. I den del, där koret är beläget, ser man ankarjärn stötta fönstervalven, i den äldsta delen äro dessa ersatta av grova efter branden delvis förkolnade timmerstockar.

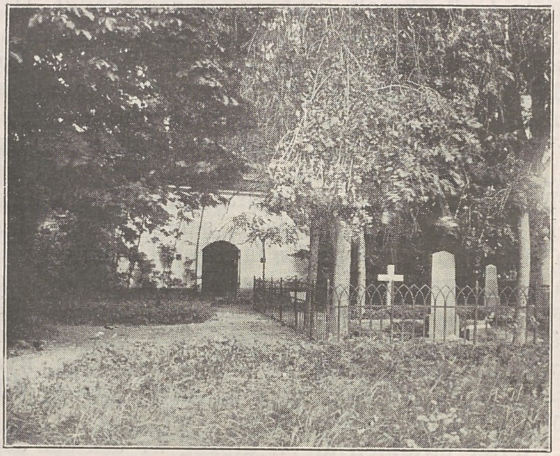
Jag slår mig ned på en soffa och njuter av skuggan och friden. En härlig plats detta, där allting viskar om forntid och förgängelse! Förgängligt är allt. Gravstenar förvittra, kyrkomurar störta samman, och det är en tröst att tänka på döden. Men ur mullen kring gravarne spirar ett nytt liv upp. Här i skuggan frodas högt gräs. Här växa hundloke, rödklöver och

mörkblå aklejor, som gnistra likt ädelstenar mot den smaragdgröna bottnen. Askarnas blad vibrera, men öfver de Hamiltonska gravvårdarne vakta gamla hästkastanjer. Där borta i skuggan av kastanjerna är intill kyrkmuren ett 1753 uppfört gravkor. Man kan genom de små gluggarne se kistorna — om man har goda ögon. Där vila medlemmar av släkterna Meijerhjälm, Cedercrantz, Gyllenkrook, Ribbing och von Schildt. De, som varit vana att röra sig i de stora slottsgemaken, här vila de nu, sida vid sida i denna trånga cell. Men inne i kyrkan vila i namnlösa gravar presidenten Johan Rosenhane på Marieberg och hans bägge hustrur, Catharina Lillie och Eleonora Christina Oxenstjärna i enighet och frid med många andra framstående män och kvinnor. På nordöstra sidan ha vi sedan en inhägnad gravplats för familjen Leijonhufvud, en gång ägare av Hagbyberga. Där vila de, den siste av dem jordad år 1913. Icke långt därifrån i en utkant av kyrkogården, innanför en krans av almar ligga tre ännu namnlösa, nya gravar med tre rosenbuskar. Dessa gravar tillhöra, även de, Hagbyberga.

Utefter stranden är en urskog av ask och asp med undervegetation av kärs, en umbellat med stora, saftiga, ljusgröna, fingrade blad. Genom denna urskog leder en väg till Hagbyberga.

II.

På en höjd, omgivet av den härligaste natur, inbäddat i den ståtligaste park, som någon sörmländsk herrgård äger, ligger Hagbyberga, stort som ett kungligt slott, och i en stil, som impo-

Björkviks gamla kyrkogård.

nerar endast genom sina enkla, rena linjer. En gårdsplan, tillmätt efter samma måttstock som slottet och med en »rundel» mitt på och tvenne låga flyglar förstärka intrycket av renhet och harmoni i linier. Och runt omkring stå gamla, stora, delvis sällsynta träd. Så finnes här en ormgran, en sembratall, en blodbok. För övrigt äro alla kända svenska prydnadsträd representerade i parken vid Hagbyberga. Och där skuggan är djupast, spegla sig löven i en karpdamms dunkla vattenspegel.

I början af 1600-talet funnos här två mantal krono Hagby och ett mantal krono Berga. Dessa kronohemman köptes till frälse år 1628 av Lars Bengtson Skytte. Hans dotter Elin, gift med översten Hans Månsson Oliveblad, ärvde år 1634 gården och under dessa makars tid bebyggdes den till sätesgård. Detta var år 1637.

Härpå gick den i arv till dessas dotter, gift med landshövdingen Håkan Nilsson Skytte, och efter hans död till makarnes son, överste Nils Skytte. Omkring år 1694 öfvergick den emellertid genom köp till Georg Thomas von Berchner, gift med Elisabeth Störnung, ärvdes av dottern Catharina, gift med revisionssekreteraren Johan Gyllenkrook och efter hans död gift för andra gången med landshövdingen Jonas Cedercreutz. Efterträdare blev sonen Axel Gyllenkrook. Han dog emellertid efterlämnande en minderårig dotter, varför modern en tid 1742—1758 övertog gården. Sedan dottern 1753 gift sig med hovmarskalken Johan Ribbing av Koberg, finna vi honom upptagen som medintresserad och slutligen såsom ensam ägare av gården.

Efter hans död övertogs den av hans son,

Fatburen, Hagbyberga.

Hagbyberga gård.

Sjuksal. (Epidemisjukhuset i Björkvik.)

Trädgårdsparti. (Doktorsgården i Björkvik.)

majoren vid Södermanlands regemente Bengt Ribbing (född 1754, död 1811), och det är han, som byggt karaktärsbyggningen och skapat godset sådant det nu är.

Från honom kom det genom gifte till den Lejonhufvudska familjen, fader och fyra söner, som nu alla vila under kastanjerna på kyrkogården, innehades sedan en tid av en Adlercreutz och kom för ett tjugutal år sedan genom köp till nuvarande ägaren, direktör Malcolm Juhlin.

Hagbyberga ligger på en höjd. Den norra delen, som ligger åt sjön, utgör en den skuggrikaste och härligaste park, sydsluttningen upptages av en trädgård av mycket stora proportioner, en trädgård, som årligen ger en avkastning av c:a 6- à 7,000 kr. brutto. Det första jag får se är rödbetor. Det är en bra odling, säger direktör Juhlin. Så visar han mig de nya sparrissängarne, kronärtskockorna och jordgubbslanden. Det ser ut att bli oerhört med jordgubbar i år. Vi besöka vinhusen. Även vinet tycks vilja ge en ovanligt riklig skörd, vinstockarna äro överfulla av druvklasar och persikorna följa exemplet.

Jag skådar ett gammalt äppelträd, hopskruvat med järnband. Det kan vara femtio, sextio år, det kan vara hundra. Det är Hagbybergaäpplet, som växer där. Beryktat har det trädet, där dessa äpplen växa, inte blivit och inte berömt heller som Åkerö och Hovstaträden, men det existerar i alla fall ett Hagbybergaäpple, och det är vackert så. Trädet utbreder sig jämnt åt alla sidor. Det är ett vackert, välväxt träd, och vartannat år ger det en kolossal massa frukt.

Det märkligaste i trädgården är emellertid

gurklisterna. I vanliga fall brukar man omgiva trädgården med ett staket eller en häck, men hr Juhlins trädgårdsmästare är en märkvärdig man, han påminner i mångt och mycket, tycks det mig, om den där utmärkte trädgårdsmästaren i Andersens sagor, ty i stället för häck har han omgivit trädgården med en gurklist. Det kan ju hända att denna vackra och praktiska tanke ej låter utföra sig var som helst, ty kreatur och småpojkar låta inte utestänga sig genom en gurklist. Men här går det för sig. Nedanför trädgården ligger nämligen en mark, som är lägre än sjön och därför vattensjuk. Den är beväxt med busksnår och lövskog, och här odlar direktör Juhlin fasaner. De trivas nämligen utmärkt i de risiga vide- och alsnåren. Det ser ut, som om allting skulle finnas på detta gods.

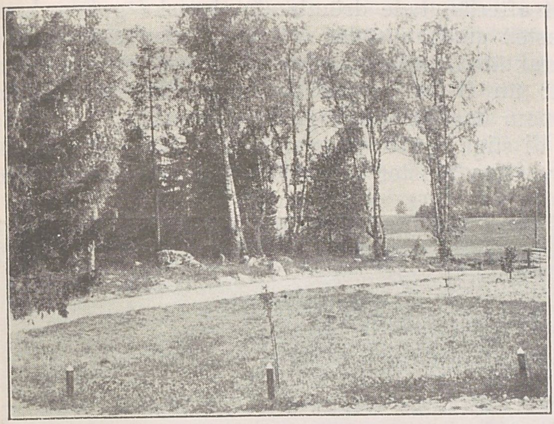
Eget mejeri finnes på gården, inrymt i en vit byggning nere vid sjön. Ekonomibyggnaderna äro stora och luftiga, ladugården är ljus och trevlig, försedd med automatiska vattenhoar och täckta gödselhus. Hö och säd inköres på körbana.

De gamla statarebostäderna äro omändrade. Hela »inkråmet» är uttaget, lägenheterna äro moderniserade, försedda med stort skafferi och rymliga garderober. Många tro, att statare ingenting ha, de behöva varken garderob eller skafferi, men jag kan intyga, att skafferiet var så välförsett, som tiderna medgiva, och att garderoben var full av kläder. Varför skola statare alltid klättra i vindstrappor, då de skola ta fram sina helgdagskläder och riskera att bryta ben och armar av sig i branta trappor eller — stegar? Alla lägenheterna ha egen ingång och bestå av två

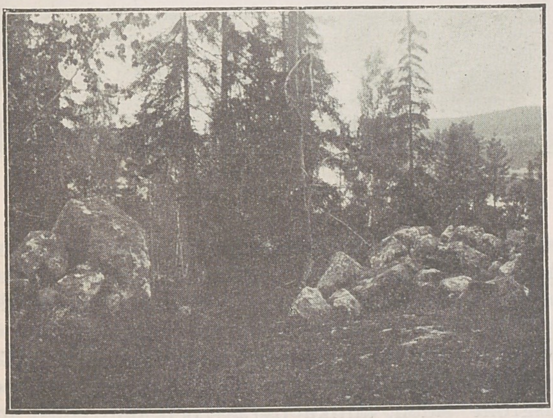
rum och kök. Golven voro rena, möblerna hela och snygga, men så kan man ha det, när det inte är för trångt. Trevnad är en viktig sak. Om folk trives, så stannar det.

Från statarebostäderna gå vi in i fru Juhlins hönseri. I en av de gamla flyglarne är detta inrymt. Allting är inventiöst, praktiskt och välordnat. Särskilda lådor äro inrättade för värpning, avskrankningar för ruvning gjorda inomhus, och ute på det i parken för hönseriet avdelade området finnas små inhägnader, där hundratals små kycklingar uppfödas, dels höns-, dels kalkonkycklingar. Kalkoner äro trevliga fåglar. I den avdelning av hönsgården, som tillhörde dem, gick en stor, praktfull kalkontupp och hoverade. Han var både röd och blå i »synagogan». Han påminde mig om den försupna stationsinspektoren, som gärna ville låta sin nasus tjänstgöra som signallykta, bara järnvägsbolaget ville bekosta oljan. Kalkontuppar äro ståtliga, men de se nästan farliga ut.

Vi inträda i slottet och inkomma i en rymlig vestibul, vilkens tak uppbäres av fyra höga pelare, och vilkens väggar dekorerats med en massa vackra italienska kopparstick i bruna ramar. De lära vara hemförda av en Lejonhufvud. Vi finna där stick efter tavlor av Vernet, Zuccarelli och Zocchi, utförda av venetianska kopparstickare. Särskilt tilltala mig några landskapsbilder av Zocchi. Man ser en italiensk landskyrka eller en by eller en å i ett berglandskap. Dessa kopparstick — ett mindre antal äro av franskt ursprung — utgöra ett tilltalande vittnesbörd om våra förbindelser med södern, särskilt med Italien, som ju länge för den bildade nordbon framstått som

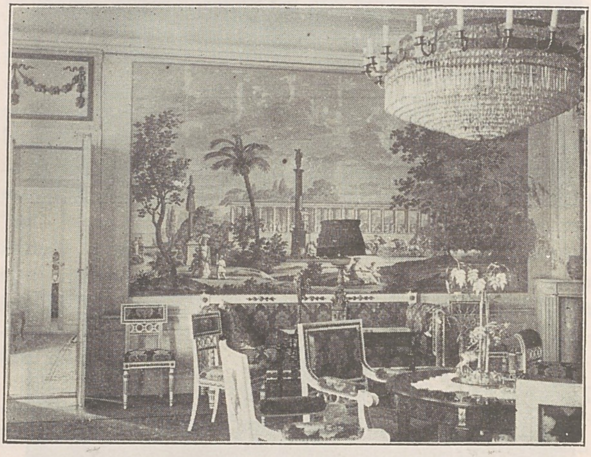
Natursceneri.

Borgarberget.

det efterlängtade drömlandet, kanske genom kontrasten emellan söder och nord, den antipodiska karaktären, som gör, att vi lättare se skönheten där än i den omgivning, för vilken våra ögon genom dagligt umgänge förslappats.

Vi stiga uppför trappan och träda in i salongen. Tre stora fönster med luftiga gardiner släppa in

Stora salongen och dess antika tapeter.

ett genom persienner lagom avdämpat dagsljus. Emellan fönstren äro tvenne kolossala antika speglar och i taket en empirekrona av oerhörda dimensioner, i vilkens prismor ljuset brytes på ett underbart sätt, så som endast gammalt äkta kristallglas kan bryta ljuset. En vit möbel med ljusgrönt siden, antika byråar och bord med intarsia giva hela interiören en prägel av förnäm-

het. Och så dessa vackra antika tapeter, hemförda, enligt uppgift, av samma Italiaresande medlem av Lejonhufvudska familjen, som hemfört kopparsticken. I Sjöbergs beskrivning av gården i praktverket »Svenska slott och herresäten», förmodas dessa tapeter vara utförda i grisaille. Jag tror, att det är tryckta tapeter, ty man ser, huru våderna äro hopfogade och upp-

Samma rum. (Motsatta väggens antika tapet.)

klistrade. De verka limfärgsmålningar och äro hållna i svart och vitt med alla nyanser av grått, som ligga emellan och äro infattade av gråblå ramar. Motiven äro hämtade från antiken. Man ser grekiska tempel, heliga lundar, hermer, gudabilder, dansande kvinnor, spelande män, kappkörningar, bachuståg, andliga processioner, båtar fullsatta med män och kvinnor. Kort sagt fest,

yra, dans, ungdom och livsglädje. Men det underbara är färgen, svart och vitt och ramen av gråblått. Huru fint, huru harmoniskt står det inte, och hur mjukt smälter det ihop med den vita och mattgröna möbeln med stänk av glimmande guld här och var. En gammal öppen marmorspisel med spegel i ett av hörnen bidrager även att giva detta rum den prägel av gammaldags aristokratisk förnämhet, som utgör dess charme.

I ett förmak till höger om salongen hänga ett par stora porträtt av direktör Juhlin och hans fru, född Eriksson, utförda av Albin Johansson. Porträttet av dir. Juhlin i helfigur med en bokhylla till bakgrund tilltalar mig särskilt.

I ett hörn av parken finns en fatbur, vitrappad, fyrkantig, med stentrappa, med urtavla (visarna ha någon gång för länge sedan stannat på halv åtta), med tornhuv på taket, med vällingklocka och en väderflöjel, som bär årtalet 1795. Och längre ned åt sjön ligger en byggning med en halvrund loggia i gustaviansk stil. Taket uppbäres av höga pelare, och i fondväggen finnes en nisch, där kanske fordomdags någon blomsterurna stått. Denna loggia i stil med ett ekotempel är förmodligen avsedd att utgöra ett dekorativt element i parkanläggningen.

En komplicerad hög trappa leder på sjösidan upp till slottet, och nedanför detta är en uthuggning — en öppen plats — för närvarande besådd med havre, som dock icke förmått att genomtränga lerskorpan, som på grund av den ihållande torkan blivit hård som fajans. Från terrassen och från slottsfönstren åt denna sida har man således en härlig utsikt över sjön och dess i solskensdagar som fiskfjäll gnistrande eller dess,

såsom vid mitt besök, då åska och storm hängde i luften, hotande, svarta och skumplöjda vatten.

III.

Vid sjön Bjärken ej långt från Vedeby kvarn ligger ett berg, bekant i orten under namnet Borgarberget. Dit skulle under ryssarnes härjningar i skärgården en del borgare i Nyköping tagit sin tillflykt. Berget är mycket oländligt, djupa raviner, söndertrasade klippblock ge det ett vilt utseende, man tänker på vargklyftan i operan Friskytten och den röde jägaren Sarmiel. För närvarande är det särskilt svårt att bestiga på grund av ris, som kvarligger från skogsavverkning. På norra sidan av höjdplatån, som vetter mot sjön, ligger lämningar efter stenmurar. De göra icke intryck av permanenta befästningsverk, sådana som man ibland kan få se på dylika så kallade borgberg, men de kunna ju ha tjänstgjort vid något tillfälle såsom provisoriska försvarsanstalter möjligen förstärkta med timmer.

Fornminnen såsom stenkummel och gravar finnes det gott om. På Hagbyberga ägor finnas dylika vid Hacksta, ett gammalt trumpetareboställe. Den gården omtalas redan år 1401, då en viss Ragnar i Hakesta erhåller jord i Vedeby av Gjurd i Nafstad enligt protokoll på tinget i Jönåker den 2 juni samma år. Även Åkfors omtalas detta år. En riddare Bengt Karlsson säljer nämligen då halva Akirforssa kvarn i Birkevika till riddaren Karl Karlsson.

Jag nämner detta som ett bevis på, huru gamla anor kulturen har i denna bygd. Kontrasterna mellan de olika klasserna, mellan fattiga och

rika ha här varit större än annorstädes, emedan Björkvik i alla tider haft herrgårdskultur, och församlingens medlemmar utgjorts av herrar och underhavande, de förra med ett överflöd av allt vad som här räknas som värt att äga, de senare vanlottade och beroende av sina husbönder. I Björkvik har endast funnits fem självägande bönder, som dock alla tillhopa icke ägde mera än $^5/_8$-dels mantal. Alla andra voro torpare under herregodsen och framsläpade sitt liv under fattigdom och försakelser. Som ett talande bevis för detta vill jag nämna en sak, som berättats för mig. För åtskilliga år sedan hade en Björkviksbo på något outrannsakligt sätt förvärvat sig en femtiokronosedel. Hela trakten formligen vallfärdade dit för att taga den ovanliga företeelsen i ögonsikte. De allra flesta sockenborna hade nämligen aldrig sett en sedel av så hög valör.

Folket blev sålunda försoffat, kom sig ej för med att söka sig något bättre, utan stannade kvar på torvan till döddagar. De arbetade hemmavid, gifte sig hemmavid och dogo i den stuga, som sett dem födas. Sålunda kommer det sig, att det finns familjer, som levat på samma plats, i flera hundra år. Bidragande orsak var kanske även det avlägsna läget, de svåra kommunikationerna. Och det är icke nog med, att man kan säga, att man förmodar så och så, nej, det finns ställen, där man kan lägga papperet på bordet och bevisa sina påståenden. Adeln stöder sig på sin härstamning, på sina stamträd, det är dess styrka, men här finnas stamträd även i bondgårdarna, skulle man då inte kunna tala om bondeadel, är det för gjort, för konstruerat?

Det finnes en bondgård, som heter Seleboda,

den har ägts och brukats inom samma släkt ända sedan slutet av 1700-talet. Det låter intressant. Jag far dit för att på ort och ställe undersöka förhållandena.

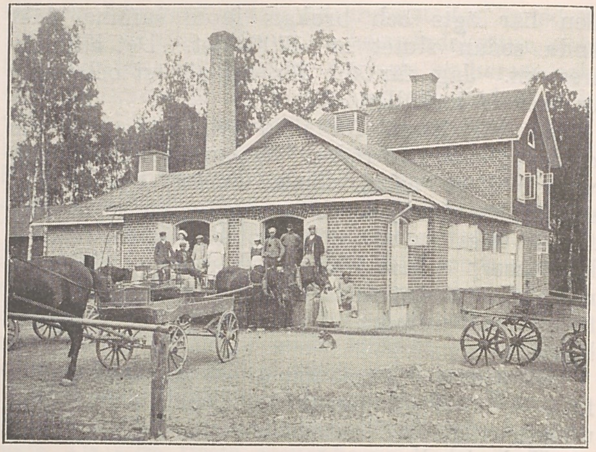
Jag blir högst förvånad över den pietet och ordning, som här råder. Papperen befinnas förvarade i en äska, vilkens innehåll ägaren med största beredvillighet låter mig genomsöka. Där finnes litet av varje, bouppteckningsinstrument, kvittenser, debetsedlar och köpebrev, väl förvarade och väl bevarade. På huru många ställen, finnas väl numera dylika gamla handlingar i behåll?

Det äldsta dokumentet är en lagfartshandling från år 1673 på lägenheten Upsala i St. Malm, undertecknad av häradsdomaren Anders Stuart på Hedenlund.

Närmast i ålder kommer ett köpebrev, utfärdat den 12 juni 1721 för Per Eriksson på lägenheten Upsala och undertecknad »anno die et loco ut supra» av häradshövdingen Johan Kloo. Köpesumman utgjordes av 450 daler kopparmynt, fördelat i följande myntsorter: Plåtar: 90 daler, Myntzedlar: 300 daler, Myntetecken: 60 daler.

Denna köpehandling är skriven på pergament (fårskinn) och är försedd med häradets sigill som bär årtalet 1637 samt häradshövdingens sigill, båda i röd vax, gjutna i sigilldosor av bleck med lock, dosorna fästade vid handlingen med band Allt väl bevarat och i allra bästa stånd.

Sedan ha vi ett bouppteckningsinstrument efter Lars Olofsson i Upsala. Här upptagas diverse persedlar, och då det ju kan ha sitt intresse att erfara, vad en bonde på den tiden kunde äga och vad olika klädesplagg och persedlar värde-

Andelsmejeriet.

Seleboda.

rades till på den tiden, så tillåter jag mig att citera en del:

I hans kvarlåtenskap »befantz» bl. a.: 1 nyy pels, värderad till 4 daler, 2:ne vallmarströjor à 4 1/2 9 d., 1 skinntröja 6 d., 1 par byxor av skinn 6 d., 2:ne par hwyta ullstrumpor 3 d., 2:ne par hwyta vantar 1 d. 16 öhre, 1 par muhlvantar 1 d. 16 öhre, 4 nya blaggarnsskortor 10 d., 1 hatt 1 d. 16 öhre, 1 klädeskappa 12 d., 1 lädersadel och betsel 10 d., 2:ne läderpiskor 24 öhre, 1 par gamla stövlar 1 d. 16 öhre, 1 låår 6 d., 1 kista 4 d.

Etcetera! —

Släkten var således, innan den inflyttade i Björkvik, bosatt i St. Malm på lägenheten Upsala. Seleboda ägdes vid den tiden av ägaren till Eriksberg. Men år 1783 flyttade släkten över till Seleboda, som den då i byte mot Upsala erhållit av Eriksbergs ägare.

Eriksbergs ägare hette då David Hildebrand. Kontraktet är undertecknat den 6 oktober år 1783, och genom detta kontrakt tillbytte sig David Hildebrand på Eriksberg mot sitt åttondels kronoskattehemman Seleboda, avgärdat och beläget på Valla bys ägor i Björkviks s:n och Jönåkers härad, och en mellanavgift av 20 daler, som betalades av Hildebrand, hemmanet Upsala i Stora Malm av avlidne bonden Lars Larssons änka, hustrun Kerstin Eriksdotter, hennes fyra söner, Erik, Carl, Lars och Olof Larssöner, alla myndiga, och tvänne mågar, Anders Nilsson på Hagstugan i Sköldinge och Anders Nilsson i Strängtorp i Floda och deras hustrur. Ovan nämnde son Lars är nuvarande ägarens moders farfar.

Affären uppgjordes således med avlidne Lars Larssons sterbhus.

På så vis kom Seleboda till den släkt, som än i dag äger och besitter det. I kontraktet stipulerades även att stället inte fick gå utom släkten utan endast fick ärvas, ett förbehåll, som naturligtvis för länge sedan upphört att gälla.

Seleboda var, då bytet gjordes, mycket litet, hela ägovidden visserligen 26 tunnland, då som nu, men odlingsmarken var så obetydlig, att arrendet till Eriksberg ansetts betalt med några få dagsverken i trädgården eller vedboden. Det var således inte mycket för Hildebrand att ha.

Det var denne David Hildebrand, som gjorde Eriksberg så stort. Han lade under sig allt, vad han kunde komma över, och inte alltid gick det så hederligt till, som när han mot Seleboda och 20 dalers mellangift tillbytte sig Upsala. Nej, när han kom åt, så tog han utan gottgörelse, och enär en bonde inte fick processa mot en adelsman, stodo bönderna alldeles rättslösa. Han skickade helt enkelt ut sitt folk och sina dragare på böndernas åkrar och inbergade deras säd i sina lador. Och vad skulle bönderna göra? Det var att lämna sig på nåd och onåd, att avstå hus och jord åt den mäktige magnaten. Så lade denne under sig Remrödsbyarne i Stora Malm, och så gick det litet varstanns, dit hans armar räckte.

Sedan Seleboda 1783 löstes från Eriksberg, har det gått i arv på den manliga sidan inom ovannämnde Lars Larssons i Upsala släkt ända till Jonas Karlsson, död den 16 augusti 1859. Han ägde en dotter, sedan 1854 gift med mjölnaren P. A. Eklund från Hasselfors i Nerke, och efter

Jonas Karlssons död övertogs gården av dottern och mågen. Nu är gården sedan 1912 i deras sons, Gustaf Eklunds ägo.

Sedan 1914 är stället till arealen nära fördubblat genom inköp av jord från Walla gård, och den nuvarande ägaren tycks vara en mycket skötsam jordbrukare. Jag följer med honom ut i ladugården. Där finnes gödselhus, 25 alnar långt, med cementerad botten och albrunn. Vattenreservoar är inredd i foderbordet. Det är det andra stället i Björkvik, varest sådant förekommer. Hoarne äro av cement. Genom att ösa hoarne länsas reservoaren, varigenom man förekommer, att vattnet unknar. Hålkarna äro en tum djupare än reservoaren. Foderbordet är bredare i botten än upptill. Härigenom vinnes att kreaturen inte slå knäna emot, då de äta. Utanför är en källare, avsedd för ladugårdens behov. Dörröppningen utgöres av en gammal fönsterkarm, taket av bakar och ovanpå denna originella källare har Eklund lagt en halmdös. Halmen håller kylan ute. Det kälar inte där inne. Ett provisorium, men ett praktiskt sådant.

Nu gå vi in i stugan igen, ty nu har mor satt fram kaffebrickan. Vi kasta ett sista öga på äskans innehåll. Jag hittar en gammal bok, vari frälseräntorna för Upsala kvitterats. För år 1734 har David Hildebrand själv kvitterat. Jag lägger med aktning boken tillbaka.

Och så hittar jag en gammal debetsedel. Jo jag tackar jag. Den är ända från 1780 och gäller Lars Larsson i Upsala. Gamla debetsedlar bruka vara roliga. För kuriositetens skull meddelar jag den här:

Ordinarie räntor eller boskapspenningar 5 skil-

lings, Lagmans-, häradshöfdings- och tingsgätningspenningar 12 sk., Slottshjälp 5 sk., Faddergåva 13 sk.

Det var det, ja! Men så innehåller den några »underrättelser för allmogen». De lyda:

»För en måg, son eller dräng betalas i koppar-mynt 8 daler 21 öhre, tobaksafgiften oberäknat.»

»För en sonhustru, dotter eller piga 7 daler 17 öhre.»

Hon slapp ifrån tobaksavgiften. Sålunda veta vi, att fruntimmer varken rökte, snusade eller tuggade tobak på den tiden, vilka olater, åtminstone en av dem, alla karlar måste ha ägt anno domini 1780.

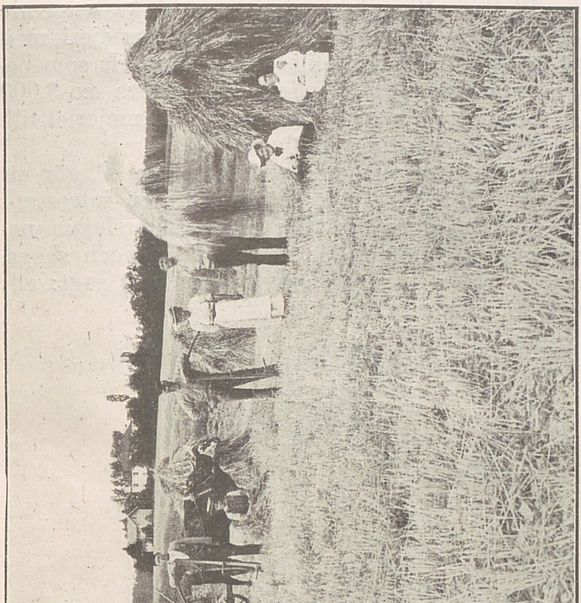
Medan vi dricka kaffe, kommer min värd att tala om, att det skulle ha funnits en särskild begravningsplats för självspillingar i Gölgmossen i Björkvik. Gölg betyder djup, förklarar han.

Det tycks ha varit gott om självspillingar i Björkvik, självspillingar och kärlekstragedier. På Danbyö lär finnas en sten, på vilken står: »Den eviga kärlekens makt är stor.»

Den skall vara ägnad minnet av två människor som dött »i skönhet».

För 50 år sedan hände detta. Offret var en 18-årig rättaredotter, banemannen var en målare som var gift och hade barn.

Men nu lämna vi det sentimentala och gå över till det praktiska igen. Tiderna äro inte nu som förr. Bönderna börja på att rycka upp sig. Man kör timmer åt skogsbolagen och förtjänar glupskt med pengar, och man sköter sitt jordbruk rationellt. Jag hör — det är den sista nyheten — att gödselspridare av Arvika fabrikat kommit till användning vid Vedeby och andra gårdar. Och

Skördescen från Ålsta.

så har man ett andelsmejeri, beläget i närheten av Walla, ett andelsmejeri, som ej är beroende av Benzingers mjölktrust, ett andelsmejeri med 45 delägare, som i vanliga fall — nu råda som bekant abnorma förhållanden — leverera c:a 3,000 liter mjölk om dagen, av vilken vid mejeriet tillverkas ost och smör till avsalu.

Ja, om inte vägen avskräcker er, så gör ett besök i Björkvik, ty Björkvik är en intressant gammal bygd; vackra herrgårdar, storslagna naturscenerier finnas där, slättland, sjö och skogsbygd, ingen brist på omväxling, kort sagt: allt vad ni önskar.
